

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра географії та туризму

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
ДЕМОГРАФІЧНЕ ВИВЧЕННЯ ЦВИНТАРЯ СЕЛА ВАРИ
БЕРЕГІВСЬКОГО РАЙОНУ

САРКА КРИСТІНА ПАВЛІВНА

Студентка IV-го курсу, заочного відділення
Освітня програма 014 Середня освіта (Географія)
Ступінь вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ
Протокол № 8 /22 листопада 2022 року

Науковий керівник: _____ **ІЖАК ТІБОР ЙОСИПОВИЧ**
кандидат географічних наук, доцент

Завідувач кафедру: _____ **МОЛНАР ЙОСИП ЙОЖЕФОВИЧ**
кандидат географічних наук, доцент

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 2023 року
Протокол № _____ / 2023

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ

Кафедра географії та туризму

Кваліфікаційна робота

**ДЕМОГРАФІЧНЕ ВИВЧЕННЯ ЦВИНТАРЯ СЕЛА ВАРИ
БЕРЕГІВСЬКОГО РАЙОНУ**

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Виконала: студентка ІV-го курсу, заочного відділення

САРКА КРИСТІНА ПАВЛІВНА

Освітня програма 014 Середня освіта (Географія)

Науковий керівник: **ІЖАК ТІБОР ЙОСИПОВИЧ**

кандидат географічних наук, доцент

Рецензент: **МОЛНАР Д. СТЕФАН СТЕФАНОВИЧ**

доктор філософії (PhD), доцент

Берегове
2023

ЗМІСТ

ВСТУП	8
1. ЗАГАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СЕЛА ВАРИ	10
1.1. Історичний огляд села.....	10
1.2. Географічне положення села	15
1.3. Загальна характеристика населенн села Вари	20
1.4. Народжуваність та її статева структура у 2013-2022 роках.....	21
1.5. Смертність та її статева структура у 2013-2022 роках.....	24
2. ОСНОВНІ ПРИЧИНИ СМЕРТІ 2013-2022 РОКАХ	27
2.1. Середній вік померлих	27
2.2. Основні причини смерті	28
3. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЦВИНТАРЯ	32
3.1. Розташування Варівського цвинтаря.....	32
3.2. Старе кладовище.....	34
3.3. Єврейський цвинтар	38
3.4. Похоронні звичаї та обряди	42
4. ДЕМОГРАФІЧНЕ ВИВЧЕННЯ ЦВИНТАРЯ	47
4.1. Спостереження цвинтаря, збір даних.....	47
4.2. Статистична обробка надписів	47
4.2.1. Частота імен	48
4.2.2. Статева структура	50
4.2.3. Вікова структура	51
4.2.4. Середній вік померлих	54
4.2.5. Частота смертності	55
4.2.6. Національний та релігійний склад померлих	57
4.2.7. Розподіл пам'ятників за матеріалом виготовлення.....	58
5. ВИКОРИСТАННЯ ТЕМИ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ	61
ВИСНОВКИ	65
ПІДСУМКИ	67
РЕЗЮМЕ	69
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА	71
СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ	73

СПИСОК ТАБЛИЦЬ	75
ДОДАТКИ	76
ПОДЯКА.....	77
ДЕКЛАРАЦІЯ	78

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Földtudományi és Turizmus Tanszék

**A VÁRI (BEREGSZÁSZI JÁRÁS) TEMETŐ DEMOGRÁFIAI
VIZSGÁLATA**

Szakdolgozat

Képzési szint: alapképzés

Készítette: Szarka Krisztina

IV. évfolyamos levelező tagozatos hallgató

Képzési program: 014 Középiskolai oktatás (Földrajz)

Témavezető: Dr. IZSÁK TIBOR

a földrajztudományok kandidátusa, docens

Recenzens: Dr. MOLNÁR D. ISTVÁN

a filozófiatudományok doktora (PhD), docens

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS.....	8
1. VÁRI ÁLTALÁNOS JELLEMZÉSE.....	10
1.1. Történelmi áttekintés.....	10
1.2. A község természetföldrajzi sajátosságai.....	15
1.3. Vári lakosságának általános jellemzése.....	20
1.4. Születések száma és nemi megoszlása 2013-2022 között.....	21
1.5. A halálozások száma és nemi megoszlása 2013-2022 között.....	24
2. A HALÁLOZÁSOK FŐ OKAI 2013-2022 között.....	27
2.1. Az elhunytak átlagos élettartama.....	27
2.2. A halálozások fő okai.....	28
3. A TEMETŐ ÁLTALÁNOS JELLEMZÉSE.....	32
3.1. A jelenkori temető.....	32
3.2. A „Régi” temető.....	34
3.3. A zsidó temető.....	38
3.4. Temetkezési szokások és szertartások.....	42
4. A VÁRI TEMETŐ DEMOGRÁFIAI VIZSGÁLATA.....	47
4.1. A temető megfigyelése, adatgyűjtés.....	47
4.2. Adatfeldolgozás.....	47
4.2.1. Nevek gyakorisága.....	48
4.2.2. Nemek szerinti megoszlás.....	50
4.2.3. Életkor szerinti megoszlás.....	51
4.2.4. Átlagos élettartam.....	54
4.2.5. A halálozások gyakorisága.....	55
4.2.6. Nemzetiségi és vallási megoszlás.....	57
4.2.7. Fejfák alapanyag szerinti megoszlása.....	58
5. TÉMA FELHASZNÁLÁS FÖLDRAJZ ÓRÁKON.....	61
KÖVETKEZTETÉSEK.....	65
ÖSSZEFOGLALÁS.....	67
UKRÁN NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÁS (PE3IOME).....	69
FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE.....	71

ÁBRÁK JEGYZÉKE	73
TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	75
MELLÉKLETEK	76
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	77
NYILATKOZAT	78

BEVEZETÉS

Szakdolgozatunk témájául a vári temető demográfiai vizsgálatát választottuk, mely nem egy szokványos téma, viszont hozzátartozik az élet körforgásához. A születés és a halál az élet elválaszthatatlan része. Az emberek zöme nem gondol a halálra, nem szeret foglalkozni ezzel a témával, sőt sokszor iszonyodnak, félnek a temetőktől is. Ennek ellenére a temetőkert egy adott község életének a része, mely magában rejti múltunkat, tradícióinkat és felmenőinket is.

Váriról is, mint sok más településről, számos munka született, mely a falu történelmével, természetföldrajzi sajátosságaival, népességével vagy épp a jóléti viszonyaival foglalkozott, de ilyen típusú kutatással, mely a temető demográfiai vizsgálatával foglalkozik még nem találkoztunk.

Már gyermekként is érdekesnek találtam a régi temetőt, mely egykori otthonomtól pár száz méterre található. Sokszor felkerestük az akkor még ott található sírokat és szerettünk volna többet megtudni azokról az emberekről, akiket ott helyeztek végső nyugalomra. Iskender Pala így írt a sírkövekről: *„Egyetlen történet, ballada, a hivatalos történelem sem tud olyan beavatottan és őszintén mesélni, mint (...) a sírkövek, melyek önmagukban is külön történetek. (...) Van, amelyik alszik, van, amelyik elfáradt, akad közöttük megtört, és olyan, amelyik egy másik kőre támaszkodik, és mindannyian próbálnak ellenállni az időnek.”* (<https://365idezet.hu/cimke/temeto>, 2023).

Hiszen ezek az emberek is egykoron a mi szeretett szülőfalunkban éltek és dolgoztak. Az idő haladtával nemzedékek váltották egymást, új generációk születtek és tűntek el, viszont a sírfeliratok, sírkövek eltűnésével ezen emberek nevei örökre eltűnnek emlékezetünkben. Témaválasztásunk nem konvencionális, hiánypótló, aktualitása pedig azzal indokolható, hogy a kutatás gyakorlati részében a sírok egyre rosszabb állapotát tapasztaltuk.

Munkánk fő célja felmérni falunk temetőjének demográfiai helyzetét, hogy átfogó képet kaphassunk róla. Megismerjük a temetkezési szokásokat, a leggyakrabban előforduló kereszt s vezetéknéveket, valamint bizonyos szempontból adatmentő szerepet is tulajdonítunk neki, ugyanis néhány évtized múlva számos sír, egész múltjával, teljesen eltűnhet.

A kutatáshoz adatgyűjtési módszert alkalmaztunk, saját kutatást végeztünk, melyeket feldolgozva Excel programban készített diagrammák, valamint táblázatok segítségével szemléltetjük majd a kapott eredményeket.

Kutatásunk kezdetén sajnos már nehézségbe ütköztünk, ugyanis a faluban található temetőkről sem a Vári Községi Tanács adattárában, sem pedig Református Egyház levéltárában nem találtunk írásos bejegyzést. Az első csalódás viszont nem akadályozott meg a további munkánkban, ugyanis éltünk a régebbi módszerek lehetőségeivel, tehát személyesen kerestük fel a község legidősebb lakosait, hogy emlékeik felelevenítésével gyarapítsuk kutatásunk adatait.

Szaktervezésünket öt fejezetre terveztük, érintve a település múltját, az elhalálozottak átlagos életkorát, a temetkezési szokásokat, a település demográfiai adatait, a kutatás eredményeit.

Kutatásunk során számos negatív tényezővel találkoztunk, melyek főként a sírok elhanyagolt állapotából vagy a sírkövek, sírfeliratok időbeli megrongálódásából adódtak. Sajnálattal tapasztaltuk, hogy egyes sírkövekről már nem olvashatók le az elhalálozottak adatai, sőt több helyen már teljesen eltűnt a sírhalom is. Arról, hogy ezeken a helyeken egykor sírhely lehetett, csak a felszínen láthatót földszüllyedés árulkodik. Ebből a szempontból a munka a falu lakosságára nézve nem tekinthető teljesnek, de mindenképp hiteles és értékteremtő.

1. VÁRI ÁLTALÁNOS JELLEMZÉSE

1.1. Történelmi áttekintés

Vári (1. ábra) a történelmi Bereg-megye déli, alföldi részén települt, a Borzsa folyó tiszai torkolatánál a 14. század elején. A helységnév magyar eredetű, a vár főnév, melynek jelentése erősség, erődítmény -i helynévképzős származéka. A község a Tisza és a Borzsa összefolyásánál, a maradványaiban ma is felismerhető földvár (Borsovavár) közelében épült (<https://mek.oszk.hu/11600/11640/11640.pdf>, 2023).

1. ábra. Vári névtáblája a Halábor–Vári közúton (saját felvétel, 2023).

A 19 században a Mező- előtagot is használták helységnévként, mely mezővárosi jellegére utalhatott, de Lehoczky kutatásai szerint a helyi népi névhasználatban Tiszavárinak is nevezték, mely a Tisza folyó közelségére utalhatott. Az országos helységnévrendezés során az előtag elhagyásáról döntöttek, így 1903-tól a Vári nevet viselte. A „Bapri”, mint hivatalos ukrán név a magyar átvételéből származik (<https://mek.oszk.hu/20800/20807/20807.pdf>, 2023).

Vári nagy történelmi múlttal rendelkező, Árpád-kori település. A helytörténeti irodalom Borsova várának tartja. Feltételezhetően a múltban ezen a néven lehetett ismert. Borsova váráról írásaiban már Anonymus is tett említést: „Az Úr megtestesülésének kilencszázharmadik

esztendejében Árpád vezér elküldvén seregeit, az egész földet, amely a Tisza és a Bodrog közé esik Ugocsáig, minden lakójával együtt elfoglalta. Borsova várát ostrom alá fogta, harmadnapra harccal bevette, falait lerombolta, és Salán vezér katonáit, akiket ott talált, bilincsbe verve Hung várába vezettette” (Kárpátalja helységnevei (oszk.hu), 2023).

A történelem szerint a honfoglaló magyarok elfoglalták a falu közelében fekvő Borsova várát, annak védői rabságba kerültek, az elfoglalt földeket pedig birtokba vették. Az itt letelepedett magyarok lettek a város alapítói, melyet Várinak neveztek el. A 13. századig a környék székhelyének számított, mely közigazgatásilag és egyháziilag is elfogadott volt. Jelentőségét elvesztette az 1241-ben betört tatárok okozta pusztítás eredményeként (Lehoczky, 1996). Jelenkorban egy várdomb (2. ábra) maradt csak meg.

2. ábra. Borsova földvár Vári határában (saját felvétel, 2023).

A tatárjárást követően a község felvirágzott IV. Béla király által betelepített idegeneknek köszönhetően. A 14. században, Erzsébet királyné uralkodása alatt városi rangot kapott, polgárait szabadalmi jogokkal ruházták fel (Lehoczky, 1996).

Kiváltságait nem sokáig élvezhette, mivel egyes okmányok szerint 1397-től Várit possessionak (birtok, földbirtoknak <https://dictzone.com/latin-magyar-szotar/possessio>, 2023) nevezték. Ezt követően sorra követik egymást a tulajdonosok.

1505-ben Anna királyné birtokolta, 1507-ben pedig Ulászló király volt birtokosa.

Dózsa György kurucái és a máramarosi oláh nemesek 1514-ben feldúlták a környéket. Majd a település nagy károkat szenvedett az árvízektől, ezért 1517-ben II. Lajos király levelében megerősítette Vári kiváltságait, és felmentette őket a tized-és adófizetéstől (Lehoczky, 1996).

1566-ban tatárok vonultak át a településen, a lakosságot több telekről is elhurcolták, a települést pedig felégették. 1657-ben lengyelek törtek be a vidékre és pusztították el, 1660-ban pedig törökök csaptak rá, amikor Nagyvárad bevétele után a Tisza körül pusztítottak (Botlik, Dupka, 1993).

1703. május 21-én Esze Tamás és társai kibontották Rákóczi zászlaját Váriban. A település akkori lakossága örömmel fogadott hűséget a fejedelemnek. Antifeudalista felkelés kezdődött, mely felszabadító háborút eredményezett. Az 1711-ig tartó háború vezetője II. Rákóczi Ferenc nagyfejedelem volt, aki Váriban is megfordult (Barta, 2009).

Moldván és Erdélyen keresztül 1716-ben krími tatárok rontottak be hazánkba, többek között Váriba is, és a sok mozdítható értékeken kívül a lakosság egy részét is elhurcolták.

1726-ban VI. Károly király a gróf Schönborn családnak adományozta a települést (Botlik, Dupka, 1993). Ez az átadományozás fejlődési lehetőséget nyújtott a településnek, hiszen ekkortól indult be a cserekereskedelem.

Az 1848–1849-es forradalom hatására 1848. március 17-én megalakult a nemzeti hadsereg, és a településen élők csatlakoztak Kossuth Lajos táborához (Barta, 2009).

A forradalom leverése után megerősödött a parasztok elnyomása a községben. Megemelték az adókat, mely a parasztok ellenállását okozta. A 19. század 80-as éveiben csökkenni kezdett a lakosság a településen. Pestisjárvány, valamint a nagy szegénység miatt többen is Európába és Amerikába vándoroltak (Троцько П.Т., 1969).

1909-ben a beregszászi banktisztviselők 280 hold földet vásároltak fel. Megnőtt a munkanélküliek száma és az ingatlan nem rendelkező emberek aránya.

Az állatállomány gyarapodásával a település problémája a legelők hiánya lett. A területek növelése, valamint a község gyakori árvizek elleni védelme érdekében a 19. század végén védőgátat építettek, a Borzsa-folyónak új mesterséges medret alakítottak ki. A régi meder, mely a falun haladt keresztül, a Holt-Borzsa nevet kapta. 1904-ben a Borzsa-folyón keresztül vasbeton hidat építettek.

A régi meder helyét az akkori helyi illetékesek nem szüntették meg, emiatt a tó vize nyárára fertőző betegségek táptalaja lett. 1893 nyarán 150 gyermek halálozott el fertőző betegség és éhínség következtében (Троцько П.Т., 1969).

A 20. század elején a szegények helyzete tovább romlott a településen, nagy volt a nincstelenség és a munkanélküliség. A megélhetés érdekében a lakosság magyarországi földesurak Beregszászi szőlészetében dolgozott, amiért mindössze 25–30 krajcárt kaptak.

Az 1900-as években a falu csaknem fele írástudatlan volt, a lakosság másik része is csak írni és olvasni tudott.

A település lakosai sokat szenvedtek az I. világháború ideje alatt. Csaknem a lakosság minden felnőtt férfi tagját – szám szerint 450 fő – besorozták katonának, akik közül sokan elesetek a fronton.

A Szovjet hatalom megalakulása után Magyarországon, Váriban munkásokból, katonákból és parasztokból álló tanácsot hoznak létre, melynek élén Gabrielisz József tanár állt. Feljegyezték a földesúri és a kulákföldeket is, a falusi szegényeket kenyérrel és lakhatósággal látták el.

1919. április végén a települést románok szállták meg, megszakítva ezzel a tanács tevékenységét. Terror- és fosztogató rendszert hoztak létre. A megszállók fogságba vetették a szovjethatalom aktivistáit, Gabrielisz Józseffel és feleségével együtt, a szegényeket kényszerítették, hogy a nekik adott vagyont és kenyeret visszaszolgáltassák.

1919. augusztus elején a polgári Csehszlovákia csapatai elfoglalták Várit, de a dolgozók helyzete alig változott, az éhínség, munkanélküliség, a földhiány továbbra is megmaradt. A hatóságok kénytelenek voltak hivatalosan is elismerni, hogy a lakosság zöme éhezik (1507 fő) (Трoнькo П.Т., 1969).

1938. november 10-én Várit elfoglalták a magyar csapatok. Az 1942-es évben a falusi parasztok 11-féle adót fizettek az államnak: földre, házra, útra, kutyára, a rokkantságra, félárványokra, tisztaságra, családvédelemre, stb. Rengetegen éheztek, 1939-ben a faluban 350 munkanélküli volt. 1944 nyarán számos épület is katonaság kezére került (Barta, 2009).

Az egész falura egy orvos jutott, de 1943-ban őt is menesztették. Ű Az újszülöttek több, mint 30%-a elhalálozott; időként felütötte a fejét az epidémia.

A II. világháborút megelőző időben Vári lakosságát 2924 fő alkotta, az iparosítás elkerülte a települést, s mint korábban is, a falu lakossága túlnyomórészt mezőgazdasággal foglalkozott (Трoнькo П.Т., 1969).

1944 nyarán Váriban katonai bázis jött létre, mely több községi épületet is kisajátított.

180 embert magyar fasiszta katonaságba, 315 főt pedig katonai munkatáborokba vittek. A haláltáborokban több, mint 200 fő életét vették el a megszállók.

1944. október 28-án a 4. Ukrán Front hadserege felszabadította Várit a német—magyar fasiszta megszállás alól. Közvetlenül a felszabadítás után megalakult a falusi népbizottság, melynek küldöttei a Szovjet–Ukrajnával való újra egyesítése mellett voksoltak (Трoнькo П.Т., 1969).

A sztálinisták 1944. november 18-án 340 férfit hurcoltak el a községből „malenykij robotra”, a szolyvai munkatáborba. Közülük 169-en sohasem térhettek haza. 1989 novemberében a II. világháború és a sztálinizmus áldozatainak kopjafát (3. ábra) állítottak a helyi temető kertben.

3. ábra. Kopjafa a sztálini-és a II. világháború áldozatainak emlékére a Vári temető kertben (saját felvétel, 2022).

1991-ben a szülőföldjüktől távol elhunyt hősi halottak emlékére a község központjában emlékművet (lásd: 4. ábra, 15 old.) állítottak felvésett neveikkel.

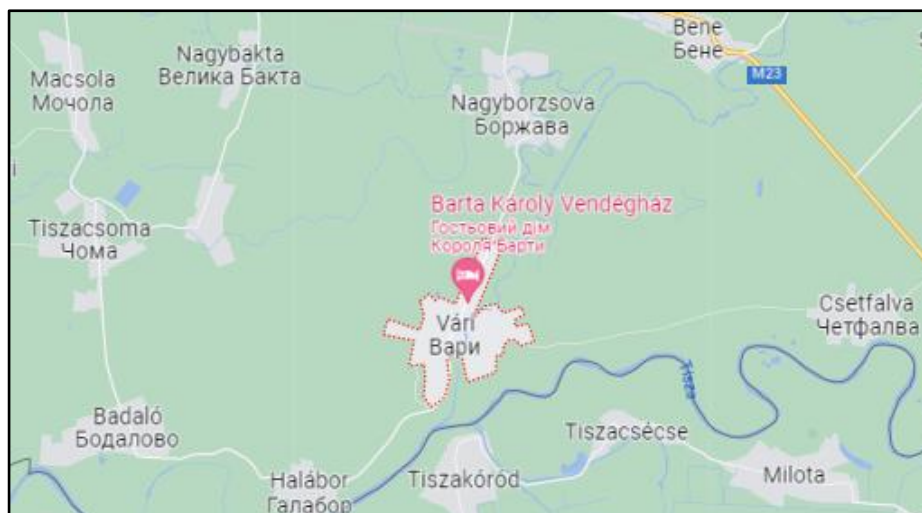

4. ábra. Emlékmű a sztálini elhurcoltak és a II. világháború áldozatainak emlékére Vári központjában (saját felvétel, 2023).

1948-ban megalakult a Vári kolhoz. A szovjet idő alatt a váriak túlnyomó része a helyi virágzó mezőgazdasági nagyüzemben, illetve annak melléküzemágaiban, a tégl- és a konzervgyárban dolgozott. Sokaknak adott munkát a farm, a több mint 200 hektáron elterülő intenzív gyümölcsös és az itt működött virágkertészet.

1.2. A község természetföldrajzi sajátosságai

Vári községi tanáccsal rendelkező magyarlakta település, mely Ukrajna nyugati részén, Kárpátalján a Beregszászi kistérségben helyezkedik el, a Borzsa-folyó tiszai torkolatánál, az ukrán–magyar határ közvetlen közelében. A járási székhelytől, Beregszásztól, 16 km-re található. Vári négy községgel szomszédos (lásd: 5. ábra, 16 old.): északon Nagyborzsova határolja, körülbelül 4 km-re, délnyugaton Halábor 4 km-re, keleten Csetfalva 7 km-re, északnyugaton pedig Mezőgecse 5 km-re. A falu déli határát a Tisza alkotja, melynek bal partján, a magyarországi oldalon található legközelebbi település Tiszakóród.

5. ábra. Vári szomszédos községei (Google Térkép, 2023).

Földrajzi koordinátái: é.sz. 48°07', k.h. 22°42', tengerszint feletti magassága 117 m (református templom) (Google Earth Pro, 2023). Területe 5,8 km² ([https://hu.wikipedia.org/wiki/Vári_\(Ukrajna\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Vári_(Ukrajna)), 2023). A településhez legközelebbi vasútállomás a szomszédos Borszova községben található (5 km), a legközelebbi határátkelőhelyek az Asztély–Beregsurányi és a Tiszaújlak–Tiszabecsi, melyek körülbelül 20 km-re találhatók.

A községet a Borzsa-folyó két nem egyenlő részre osztja (6. ábra), keletire és nyugatira. A két részt vasbeton híd köti össze, melyet 1904-ben építettek, és a mai napig szolgál fő átkelőhelyül a település két része között. A Borzsa-folyó észak-déli irányban szeli át a falut, és attól délre, a hídtól kb. 500 méterre ömlik a Tiszába.

6. ábra. Vári madártávlatból (Vass András drónfelvétele, 2021).

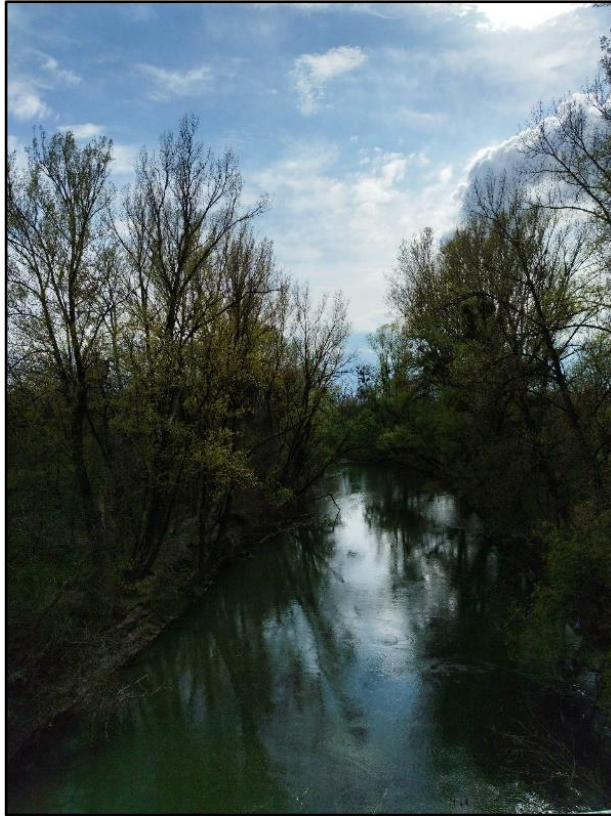
A 20–30 m széles, 20 cm/km esésű mellékfolyó kisvíz idején 0,8 m/s sebességgel viszi vizeit a torkolat felé. Átlagos vízhozama 20 m³/s (a közepes lefolyása évi 0,7 km³), ami kisvíz esetén 1–2 m³/s-ra csökkenhet, míg a legnagyobb árhullámok az 500 m³/s-ot is elérik.

A Gelénesi-megakaldera peremi törésrendszerétől kissé keletre található a település. Szarmata riolittufa, a tagolatlan Almási- és Lukovai-formációk (márka és lignitrétegekkel tarkított agyag, homokkő és aleurolit) valamint pliocén korú vulkanogén üledékekkel és lignitlencsékkel tagolt agyag és homokkő alkotja az aljzatot. A magasártéren fekvő település mai felszínét a Tisza és a Borzsa alluviuma alkotja. A település környékén található ásványi kincsek – folyami kavics és homok, amelyet a Tisza hullámteréről termelnek ki (Izsák, 2005).

Az éghajlat mérsékelten kontinentális és főleg az Atlanti óceán felől érkező légtömegek hatása alatt áll. Fő éghajlatformáló tényezői: a napsugárzás, az uralkodó légtömegek és a terület domborzata (Izsák, 2005).

Évi középhőmérséklete +10°C – +11°C. Legmelegebb hónap a július, leghidegebb január. A júliusi középhőmérséklet +20°C – +21°C, a januári –3°C. Átlagos évi csapadékmennyisége 800 mm (Погурельска, 2011). A legtöbb csapadék a nyáron hullik, a legkevesebb pedig télen. Nyáron gyakoriak a záporok, zivatarok. Uralkodó szélirány júliusban észak-nyugati, januárban dél-keleti. Az év folyamán a páratartalom átlagosan 75%-os (Izsák, 2005).

Vári területén a legelterjedtebb talajtípusok: podzolos glejes gyeptalaj, agyagos vályog és agyagos, glejes gyeptalaj, glejes podzolos réti talaj. A természetközeli növényzetet a településtől északkeletre található 315 ha erdőterület, rajta kívül a Borzsa- (lásd: 7. ábra, 18 old.) és a Tisza-folyók hullámterén húzódó galériaerdők képviselik.

7. ábra. A Borzsa-folyó (saját felvétel, 2023).

A község mind domborzati, mind éghajlati adottságai kedvezők a sokrétű, változatos növény- és állatvilág kialakulásához. Egyaránt bővelkedik gyümölcs- és haszonnfafajokban, valamint különböző bokros növényfajokban is (Barta, 2009).

Növényvilága igen változatos. A vidéki területekre a mezőgazdaság jellemző. Gazdag szőlő, gyümölcs és haszonnfafajokban. A szőlő mellett hagyományos étkezési és takarmánynövényeket termelnek. Megtalálható bükk (*Fagus sylvatica*), gyertyán (*Carpinus betulus*), kőris (*Fraxinus ornus*), juhar (*Acer*), hárs (*Tilia*), szilfa (*Ulmus campestris*), berkenye (*Sorbus*), fehér fűz (*Salix alba*), mogyoró (*Coryllus avellana*), nyír (*Betula pendula*), dió (*Juglans*), cseresznye (*Prunus subg. Cerasus*), szilva (*Prunus domestica*), barack (*Prunus persica*), meggy (*Prunus cerasus*), alma (*Malus*), stb. (Izsák, 2005).

Különböző bokros növényfajok kedvelik ezt a vidéket: csipkebogyó (*Rosa canina*), kökény (*Prunus spinosa*), a háztáji kertekben pedig málna (*Rubus idaeus*), piros- és fekete ribizli (*Ribes rubum*, *Ribes nigrum*), köszméte (*Ribes uva-crispa*). A folyók partrezsén többnyire nyárfa (*Populus*), akác (*Robinia pseudoacacia*), szeder (*Rubus*) fordul elő. Az említetteken kívül található még hölgypáfrány (*Athyrium*), lóhere (*Trifolium*), ezüst hárs (*Tilia tomentosa*), bodza (*Sambucus*), orgona, (*Syringa vulgaris*), kamilla (*Matricaria chamomilla*),

cickafark (*Achillea millefolium*), mezei zsurló (*Equisetum arvense*), pipacs (*Papaver rhoeas*), fagyöngy (*Viscum album*), sóska (*Rumex acetosa*), csalán (*Urtica dioica*), gesztenye (*Castanea*) és sok más növény is (Izsák, 2005).

Egyes védett növények is meghonosodtak, ilyenek, mint a fehér ibolya (*Viola alba*), kikeleti hóvirág (*Galanthus nivalis*), gyapjas gyűszűvirág (*Digitalis lanata*), Csertőlgly (*Quercus austriaca*) (Izsák, 2005).

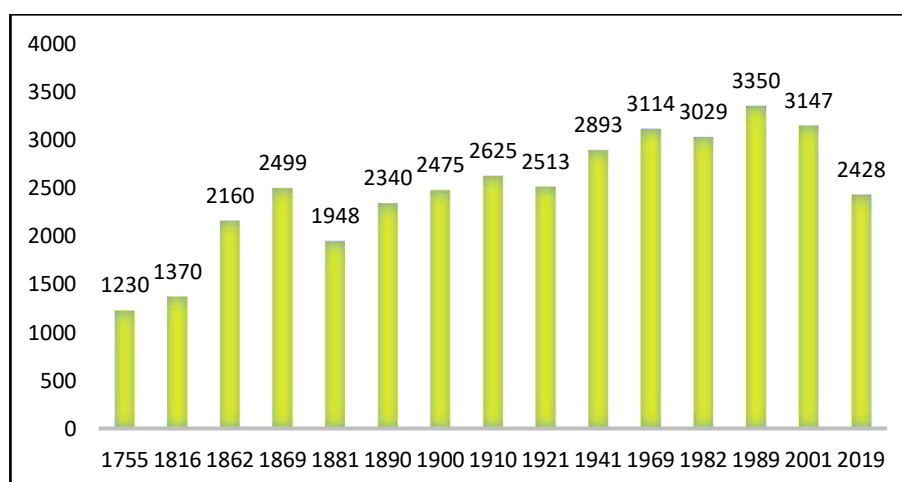
A település állatvilága is igen gazdag, bár a múltban jóval gazdagabb volt. Az intenzív mezőgazdaság hatására a fajösszetétel erősen lecsökkent. Az emlősök közül megtalálható az őz (*Capreolus*), vaddisznó (*Sus scrofa*), erdei nyest (*Martes foina*), róka (*Vulpes*), nyúl (*Oryctolagus cuniculus domesticus*), mókus (*Sciurus*), görény (*Mustela putorius*), menyét (*Mustela putorius*), borz (*Meles*), vakond (*Talpa europaea*) és a szürkepatkány (*Rattus rattus*). Erdőkben, mezőkön, a folyóparton sok madárfaj él (Izsák, 2005).

Megtalálható számos madárfaj: a bagoly (*Strigiformes*), a kakukk (*Cuculus canorus*), a fecske (*Hirundo rustica*), a verébfélék (*Passeridae*), a cinkefélék, a rigófélék (*Turdidae*), a fürj (*Coturnix coturnix*), a gólya (*Ciconia ciconia*), a varjak (*Corvus*) stb. Hüllők közül a gyíkok (*Lacertilia*), a siklók (*Colubrinae*), valamint a varangyosbékák kedvelt területe (Izsák, 2005).

A Borzsa vize is gazdag élővilággal rendelkezik. Találhatók pontyfélék (*Cyprinidae*), sügérfélék (*Percidae*), harcsafélék (*Silurus glanis*), kárász (*Carassius carassius*), keszeg (*Scardinius erythrophthalmus*), csuka (*Esox lucius*), márna (*Barbus barbus*), busa (*Hypophthalmichthys*) és más fajok is (Izsák, 2005).

1.3. Vári lakosságának általános jellemzése

A község lakossága az évek hosszú során jelentősen változott (8. ábra). Az első pontos adat Mária Terézia korából származik, amikor is megtartották az első népszámlálást Magyarország területén. Az akkori felmérés szerint 1230 ember élt itt. 1755-ben a falu népessége igen alacsony volt, mivel azelőtt két évvel pestisjárvány pusztított. Ezt követően a 19. század végéig folyamatosan emelkedett (https://hu.wikipedia.org/wiki/Vári_(Ukrajna)#Vári_népességének_alakulása_a_történelem_során, 2023). 1816-ban a falu lakosságát 1370 fő alkotta, 1862-ben pedig 2160 (Трoнькo П.Т., 1969).

8. ábra. Vári lakosságának változása 1755-től 2019-ig (saját szerkesztés, 2023).

Magyar Statisztikai Közlemények szerint Vári lakossága 1869-ben 2499 fő volt. 1881-ben ismét csökkenés figyelhető meg. A lakosság száma tíz év alatt több, mint 500 fővel csökkent, 1948-an éltek a községben. A rá következő tíz évben, 1890-ben, a lakosság száma növekvő tendenciát mutatott, 2340 fő. Az 1900-as népszámlálási adatok alapján vári lakosságát 2475 fő alkotta, ami szintén gyarapodott, igaz lassabb mértékben (Magyar statisztikai közlemények, 1902). Az említett tíz év alatt, 1890–1900 között a lakosság száma 135 fővel emelkedett. Ebben az időben a településen lakó nők többszáma figyelhető meg.

1910-re a lakosság száma tovább gyarapodik, így ebben az évben már 2625 főt számláltak, melyből 1260 férfi, 1365 pedig nő (https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1910_01/?pg=283&layout=s&query=beregszász, 2023).

1921-re a népességszám ismét csökkent, aminek az első világháború kitörése lehetett az oka. A cseh népszámlálási adatok alapján Várinak 1921-ben 2513 fős lakossága volt (https://library.hungaricana.hu/hu/view/KANepszaml_001_Beregszasz_Vari__028_Vari/?pg=61&layout=s, 2023).

A II. világháború kitörése előtt a falu lakosságát 2924 fő alkotta (Троцько П.Т., 1969). Az 1941-es magyarországi népszámlálási adata szerint Vári lakossága 2893 fő volt, melyből 1413 férfi, 1480 pedig nő (https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1941_02/?pg=0&layout=s, 2023).

1969-ben 3114 fő, 1982-ben 3029, 1989-ben pedig 3350 fő alkotta a falu lakosságát (Botlik, Dupka, 1993).

Vári területén is, mint egész Ukrajnában az utolsó népszámlálást 2001-ben tartották. Azóta nem készült teljes körű összeírás. A 2001-es népszámlálási adatok alapján Vári lakosságát 3147 fő alkotta, melyből 1495 fő férfi és 1652 nő.

Mester Csilla kutatási eredménye szerint a falu lakosságát 2019-ben 2428 fő alkotta, melyből 1262 nő, 1166 pedig férfi lakos (Mester, 2020).

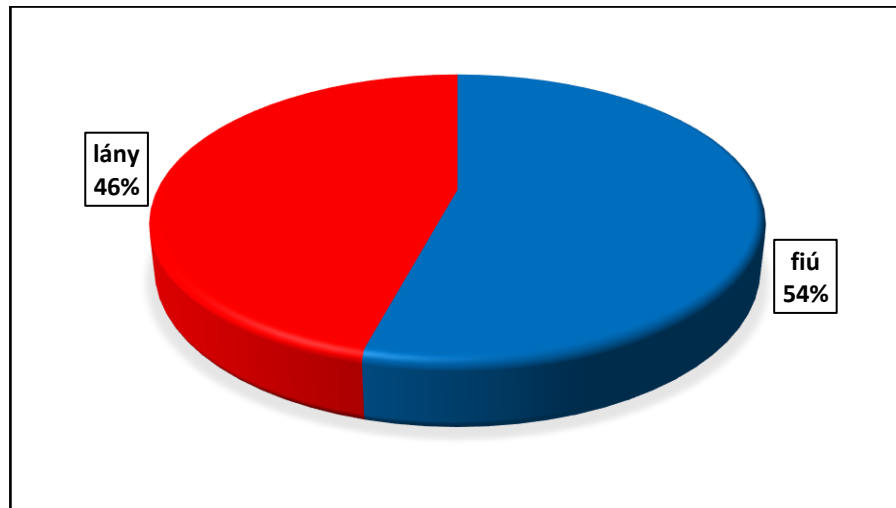
A 2001-es népszámlálás alapján a nemzetiségi összetételben a magyarok voltak többségben a településen, arányuk 81,1% (2552 fő), utánuk következtek a cigányok (17,8%), a többi nemzetiség részaránya – 1,1%. Az összlakosság 98,1%-a magyar anyanyelvűnek vallotta magát, 1,6%-a ukrán anyanyelvűnek (Державна служба статистики України, 2001).

A vallási összetételében az utolsó népszámlálás adatai szerint, a református vallásúak voltak többségben. Részarányuk a településen 72,7% volt (2289 fő). Más vallási felekezetek részaránya: a Jehova-tanúi 3,6% (112 fő), a görögkatolikusoké 1,4% (45 fő), római katolikusoké 0,3% (8 fő) volt (Державна служба статистики України, 2001).

1.4. Születések száma 2013-2022 között

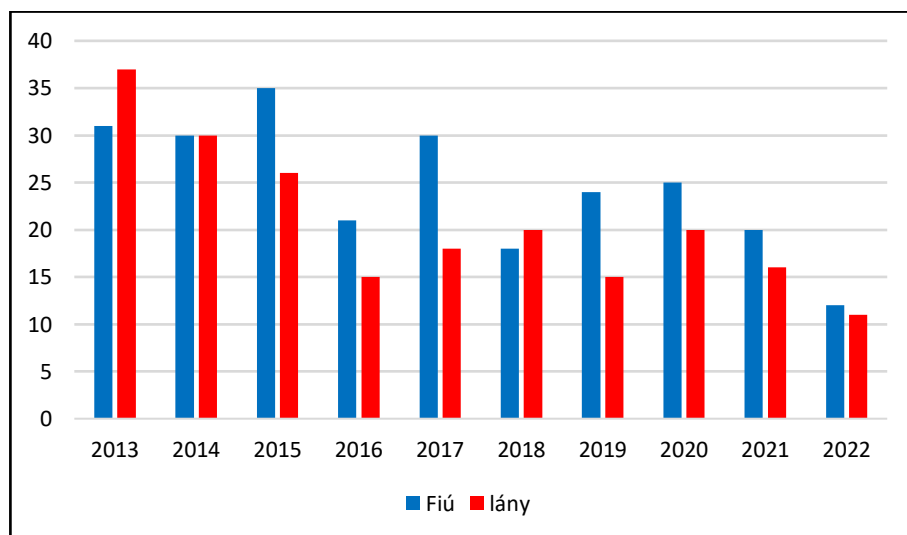
A Vári családorvosi rendelő adataira szerint 2013. január 1-je és 2022. december 31-e között a községben összesen 454 gyermek született. Ez a szám minden Vári származású felnőtt lakos született gyermekét magába foglalja. Közülük sokan már a születésüket követő első pár évében elhagyták településünket. A családok többsége áttelepült külföldre és csak néhány család költözött más településre. A háborús konfliktus a falu lakosságának számát pedig tovább apasztotta.

Az elmúlt tíz év során született 454 gyermekből 246 fiú volt és 208 lány (9. ábra).

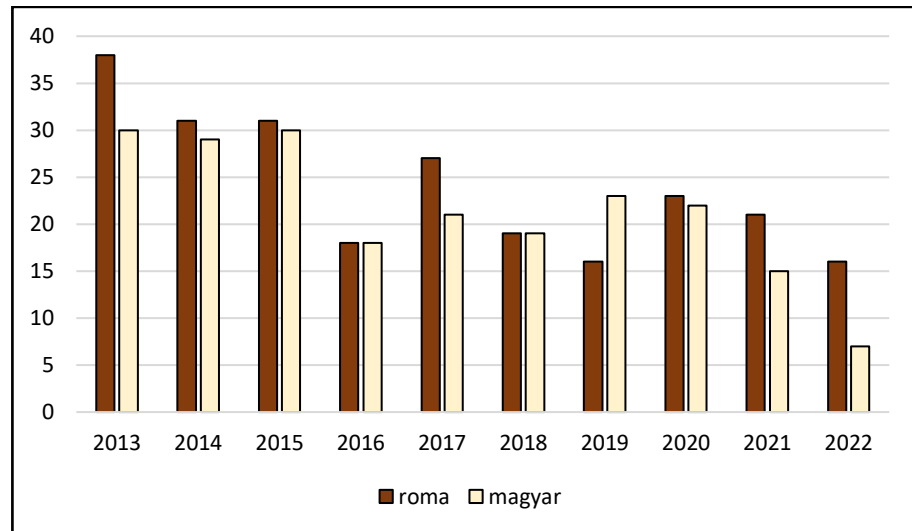
9. ábra. A 2013–2022 között született gyerekek nemi megoszlása (Vári családorvosi rendelő adattára, saját szerkesztés, 2023).

2013-ban 68 gyerek született, 31 kislány és 37 kislány (10. ábra). Ebből 38 gyermek roma nemzetiségű (lásd: 11 ábra, 23. old.). 2014-ben összesen 60 gyermek látott napvilágot, fele-fele nemi megoszlásban. A romák száma ebből 31 fő. 2015-ben 61 fővel bővült községünk, 35 kislánnyal és 26 kislánnyal. A született gyermek több mint a fele roma, szám szerint 32.

10. ábra. A született gyerekek nemi megoszlása évenként (Vári családorvosi rendelő adattára, saját szerkesztés, 2023).

2016-ban 36 gyermek érkezett településünkre, melynek fele roma. 21 kisfiú és 15 kislány. 2017-ben 48-an születtek, melyből 27 roma és 21 magyar nemzetiségű, 30 fiú és 18 lány. 2018-as évben összesen 18 kisfiú és 20 kislány született, 19 roma nemzetiségű.

11. ábra. A született gyerekek nemzeti összetétele (Vári családorvosi rendelő adataira, saját szerkesztés, 2023).

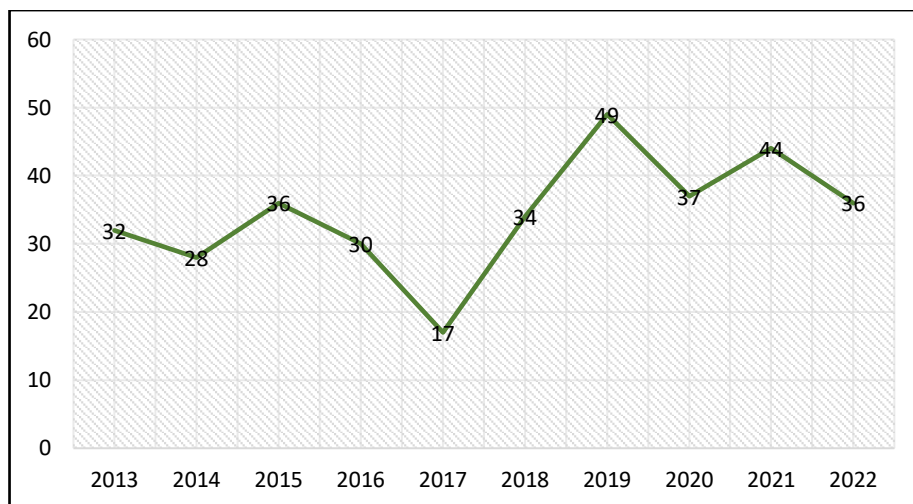
A 2019-es évben 39 csecsemővel gazdagodtunk, melyből 16 volt roma. Ez az egyetlen év a vizsgált időszak alatt, mikor több magyar nemzetiségű gyermek született községünkbe. 39 gyermekből 15 kislány és 24 kisfiú.

2020-as évben a község további 45 kisgyermekkel gyarapodott, szám szerint 25 fiúval és 20 lánnyal. 45 gyermekből 23 roma. 2021-ben 36 gyermek érkezett. 20 fiú és 16 lány. A romák száma 21 fővel ebben az évben is magasabb, mint a magyaroké. Végül 2022-ben 23 kisgyermekkel bővült a falu lakossága, melynek nagyobb része (16 fő) roma származású és csak 7 magyar. A 23 gyermekből 12 fiú, 11 pedig kislány.

A 454 gyermekből 81 gyermek nem él a mi községünkben, Váriban. 43 fiú és 38 kislány él a falu határán vagy az ország határán kívül. Sokan közülük még a háborút megelőzően elhagyták a települést, kitörése pedig csak tovább rontott a helyzeten.

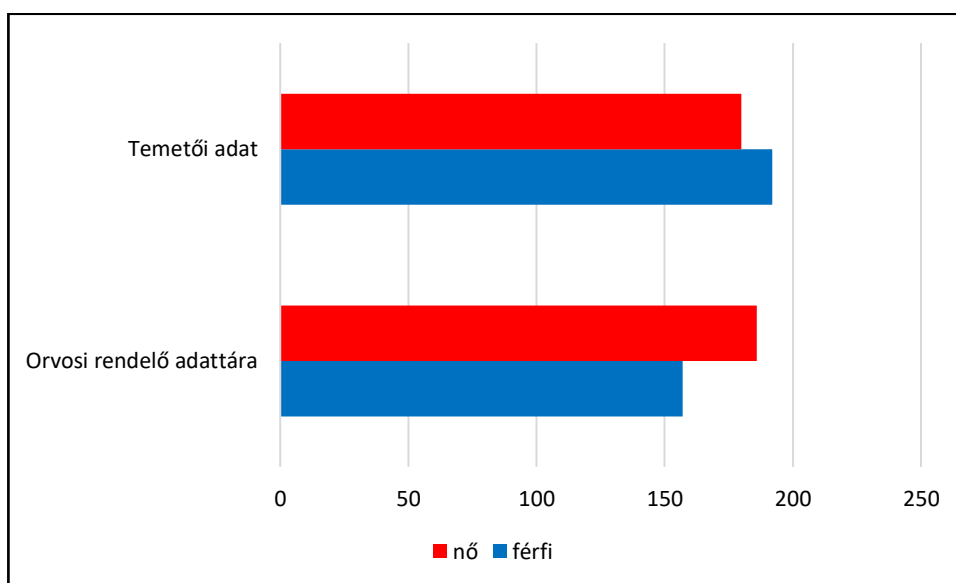
1.5. Halálozások száma 2013-2022 között

Váriban az általunk vizsgált időszakban, 2013 és 2022 között, a családorvosi rendelő adattára szerint összesen 343 személy vesztette életét (12. ábra).

12. ábra. A halálozások száma 2013-2022 között (Vári családorvosi rendelő adattára, saját szerkesztés, 2023)

A családorvosi rendelő adattára szerint nemi megoszlásban az elhunytak közt nőtöbbség figyelhető meg—186 fő, míg a férfiak számát 157 fő alkotta (13. ábra).

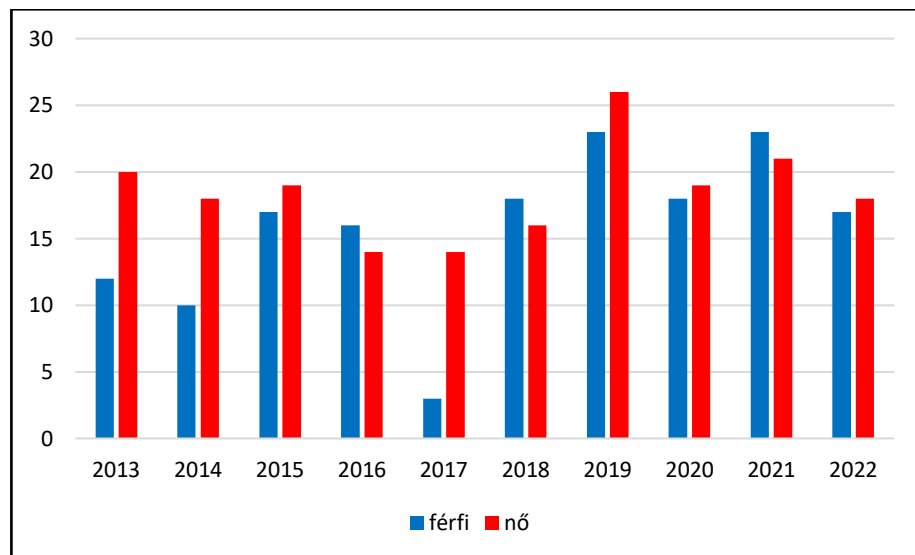

13. ábra. A halálozások nemi megoszlása 2013–2022 között (Vári családorvosi rendelő adattára, saját szerkesztés, 2023).

Az adatokat a halálhoz vezető leggyakoribb okok vizsgálatához gyűjtöttük fel. Sajnálattal tapasztaltam, hogy a családorvosi rendelő adattára némileg hiányos. Az általam végzett temetői kutatás alapján ebben az időben, a sírfeliratok szerint, 372 embert helyeztek nyugalomra, melyből 192 férfi és 180 nő. Feltételezésem szerint ez az adat is hiányos lehet, mivel több fejről még hiányzik a halálozási adat.

A továbbiakban az családorvosi rendelő adattárának eredményét, elemzését mutatom be.

2013-ban 32 halottról van bejegyzés, melyből 12 férfi, 20 nő. 2014-ben 28 halálesetet regisztráltak, 10 férfit és 18 nőt. 2015-ben pedig 17 férfi és 19 nő halálozott el a településen (14. ábra).

14. ábra. Az elhunytak nemi megoszlása évenként (Vári családorvosi rendelő adattára, saját szerkesztés, 2023).

Számomra nagyon érdekes és szembetűnő, hogy a temetői adatok szerint a vizsgált idő alatt több férfit temettek el, mint nőt. A családorvosi rendelő adattára szerint szinte minden évben több nő hunyt el, mint férfi. Ebből arra a következtetésre jutottam, hogy az adatok egyike sem teljes.

2016-ban összesen 30 főt számláltak, melyből 16 férfi, 14 pedig nő. 2017-ben 20 főt regisztráltak, 3 férfit és 14 nőt. 2018-ban 34 főről van bejegyzés 18 férfiról és 16 nőről. 2019-től viszonylag pontos adatok vannak.

Az említett évben 49 fő halálát regisztrálták, 23 férfiét és 26 nőét. 2020-ban 37 fő halálát jegyezték be, 18 férfi és 19 nő. 2021-ben 44 főt számláltak, 23 férfit és 21 nőt. 2022-ben 36 esetet jegyeztek be, 17 férfit és 18 nőt.

A vizsgált tíz év alatt összesen 3 gyermek halálát regisztrálták, mindháromat 2021-ben. Egy kislányt, aki mindössze csak 3 évet élt, valamint 2 kisfiút, egy 16 évest és egy újszülöttet.

A rendelkezésünkre álló adatókból megvizsgáltuk a község lakosságának természetes népszaporulatát, valamint a születési és halálozási rátáját 2019-ben.

A népesség számát ez évben 2428 fő alkotta, Mester Csilla kutatása alapján. Tehát számításunk alapjául ez az adat szolgált. Ahhoz, hogy megvizsgáljuk a lakosság természetes népszaporulatát, elsősorban a születési és halálozási rátát kellett kiszámítanunk az adott évben.

A születési és halálozási ráta az ezer lakosra jutó születések/elhunytak száma egy adott évben. A születések, halálozások számát el kell osztani az évközépi népességszámmal, és a kapott eredményt meg kell szorozni ezerrel (https://hu.wikipedia.org/wiki/Halálozási_arányszám, 2023). A természetes népszaporulatot a születési és halálozási ráta különbözete adja.

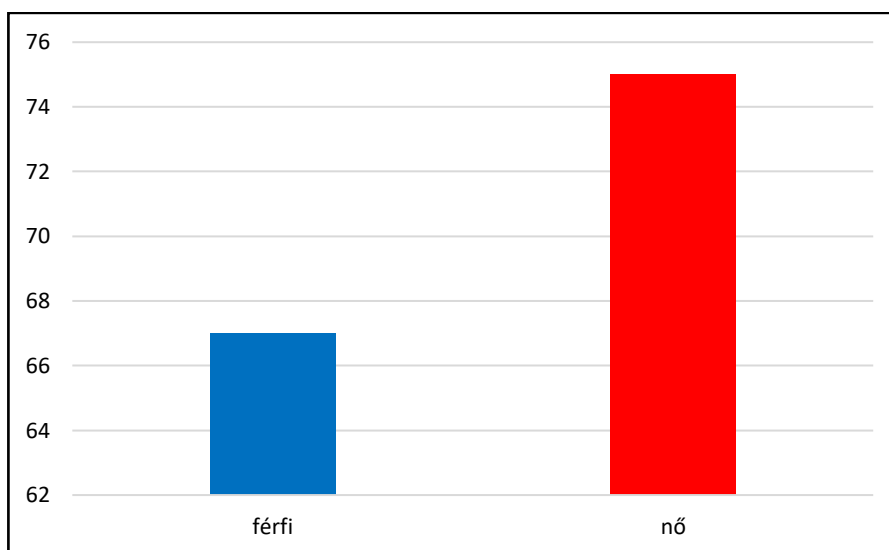
2019-ben a Vári családorvosi adattára szerint településünkön 39 gyermek született. A számításokat elvégezve megkaptuk, hogy Vári születési rátája ez évben 16,06‰-es volt. Ezt követően a halálozási ráta számítását is elvégeztük. Településünkön a halálozási ráta 2019-ben 20,18‰-es volt.

Váriban a természetes népszaporulat a 2019-es évben negatív volt. Ebben az évben a község lakosságát -4,12‰-es depopuláció (természetes fogyás) jellemezi.

2. A HALÁLOZÁSOK FŐ OKAI 2013-2022 között

2.1. Az elhunytak átlagos élettartama

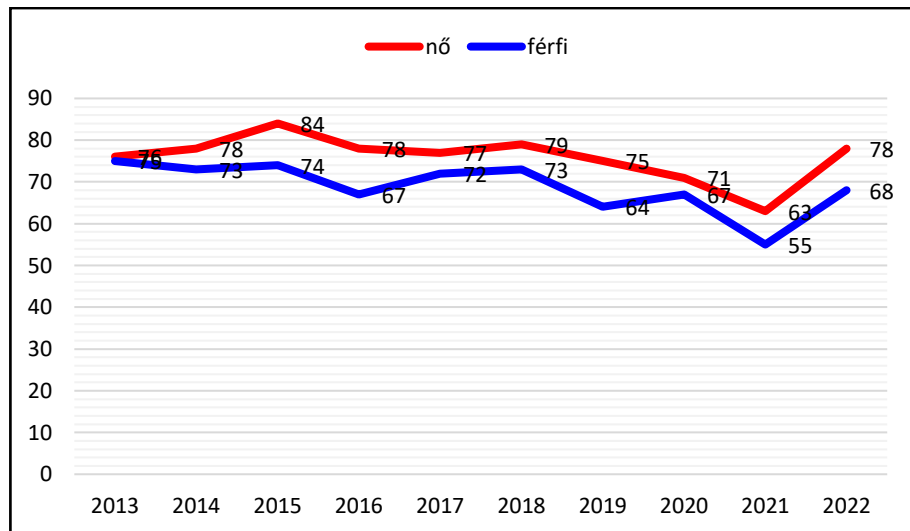
A vizsgált időszak adatai szerint, megállapítható, hogy az elhunytak átlagos életkora 72 év. Nemenként külön vizsgálva (15. ábra) elmondható, hogy a nők átlagos életkora (75 év) a vizsgált időszakban jóval magasabb, mint a férfiaké (67 év).

15. ábra. Az átlagéletkor nemi megoszlásában 2013–2022 között (Vári családorvosi rendelő adattára, saját szerkesztés, 2023)

Évekre bontva elmondható, hogy a nők minden évben magasabb életkort éltek meg, mint a férfiak. A férfiak átlag életkorában, a vizsgált időszakban, csökkenés figyelhető meg (lásd: 16 ábra, 28 old.). 2013-ban a férfiak átlag életkora 75 év volt, 2014-ben – 73, 2015-ben – 74, 2016-ban 68, 2017-ben – 72, 2018-ban – 73 év. Az ezt követő években a férfiak átlag életkora 70 év alatt maradt.

A nők átlagéletkorát vizsgálva, évekre bontva, nem figyelhető meg ilyen jelentős változás. A vizsgált időszakban a nők átlagéletkora 75 év felett marad.

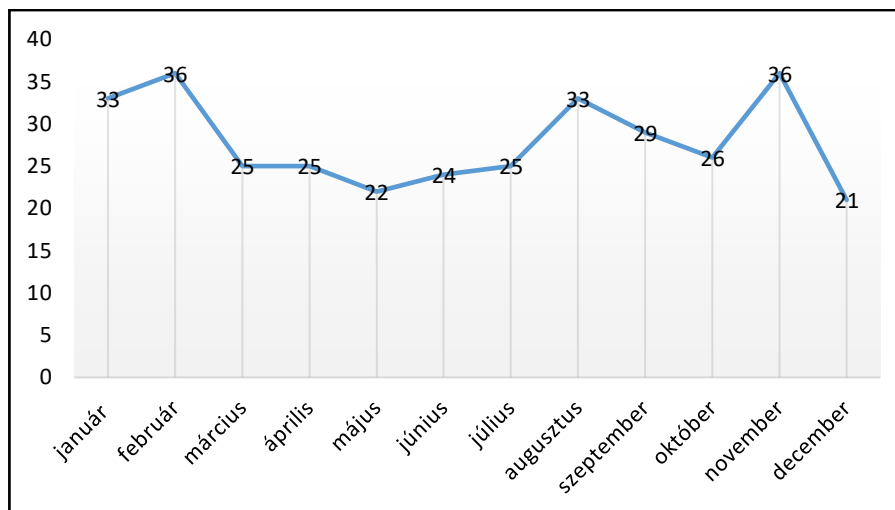
16. ábra. Az átlagéletkor változása évenként nemi megoszlásban (Vári családorvosi rendelő adattára, saját szerkesztés, 2023)

Kivételt képez a 2020-as esztendő, mikor az átlagéletkor 71 év, és a 2021-es, amikor az átlagéletkor jelentősen alacsonyabb, mint a többi évben, szám szerint 63 év.

2.2. A halálozások fő okai

A szakdolgozat korábbi részében már említettem, hogy a kutatásaim alapján a családorvosi rendelő adattára szerint 2013 és 2020 között 343 elhunyról történt bejegyzés. A felgyűjtött adatokból megvizsgáltuk, hogy településünkön melyek azok a fő okok, - betegségek - amelyek szeretteink elvesztéséhez vezettek. Figyelembe vettem azt is, hogy hatással vannak-e az időjárási viszonyok a halálzásra. Bizonyított tény, hogy a nagyon meleg, illetve a különösen hideg időjárás egyértelműen növeli a halálozások számát.

A vizsgált tíz év alatt a legtöbb halálozás a februári, a novemberi és az augusztusi hónapokra esett. A grafikont (lásd: 17 ábra, 29 old.) megtekintve látható, hogy a márciusi és júliusi hónapok között nem figyelhető meg jelentős kiugrás.

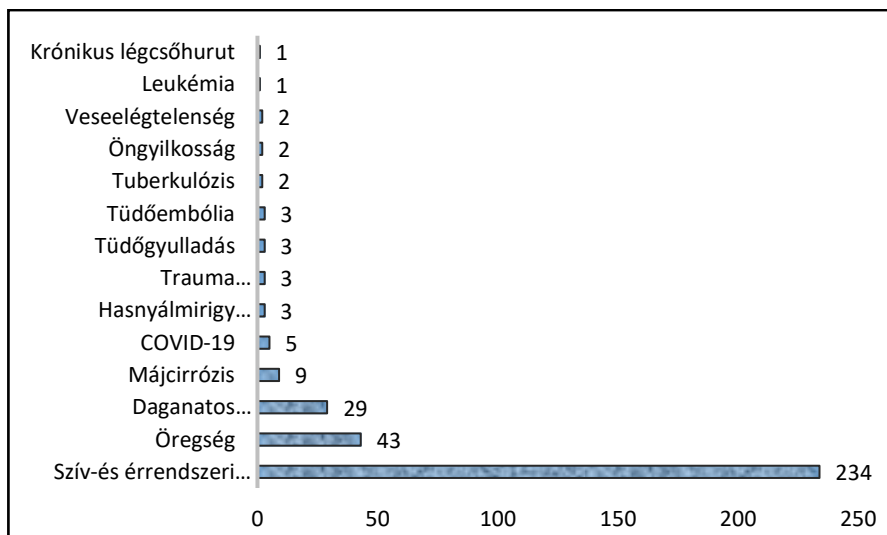

17. ábra. A halálozások száma havi megoszlásban 2013–2022 között (Vári családorvosi rendelő adattára, saját szerkesztés, 2023).

A krónikus betegségekben szenvedők érzékenyek az időjárásra. Ezért a hideg- és melegfront érkezésére a szervezet szinte azonnal reagál. A magas vérnyomás, a szívelégtelenség, a hirtelen jelentkező agyi keringési zavarok mind kapcsolatba hozhatók a hőmérséklet évszakok szerinti ingadozásával vagy akár a levegő páratartalmával. A novemberi halálozások kiemelkedését a levegő magas páratartalmával lehet kapcsolatba hozni. Az augusztusi halálozások gyakorisága kapcsolatban állhat a nagy meleggel, valamint a napi hőingadozással.

Kutatásom alatt azt is megfigyeltem, hogy környezetünkön már jónéhány éve a februári hónapra estek a leghidegebb napok. Erre a hónapra eső kiemelkedést a hideggel tudom párhuzamba hozni.

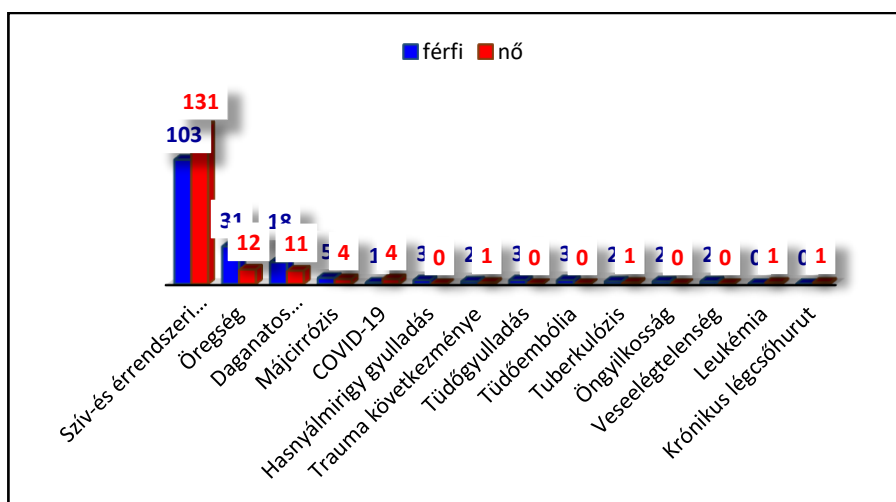
Váriban is, mint egész Ukrajnában (a statisztikai adatok szerint) a szív- és érrendszeri (lásd: 18. ábra, 30. old.) megbetegedések követelték a legtöbb emberi életet az elmúlt tíz évben. A 343 halálesetből 234 eset szívbetegség, infarktus, érelmeszesedés, szívelégtelenség, agyvérzés vagy vérkeringési zavar eredménye.

18. ábra. A halálozások fő okai 2013–2022 között (Vári családorvosi rendelő adattára, saját szerkesztés, 2023)

A szív és érrendszeri megbetegedések halálhoz vezető száma 68%-os arányával, kimagaslóan vezet a lista élén. Nemi megoszlásban gyakoribb a nők körében. 234 halálesetből 131 a nőknek tudható, 103 pedig a férfiaknak (19 ábra).

Jóval lemaradva a szív- és érrendszeri megbetegedések mögött, a halálozások második fő oka, bármilyen meglepő, az öregség. Az említett 10 évben 43 halál következett be előregedés okán. Ebben a kategóriában is női többlet figyelhető meg. Az esetek közül 12 férfi és 41 nő. A női többlet jelentős kimagaslása azzal magyarázható, hogy a férfiak átlag élettartama rövidebb, mint a nőké, s legtöbb esetben nem érik el az öregkort.

19. ábra. A halálozások fő okai nemi megoszlásban 2013–2022 között (Vári családorvosi rendelő adattára, saját szerkesztés, 2023)

A halálozások fő okai közt harmadik helyen a daganatos megbetegedés szerepel. Az adatok szerint a vizsgált időszak alatt 29-en hunytak el ebben a betegségben, 18 férfi, 11 nő. Tüdő-, torok-, méh-, vese-, petefészek-, vastagbél-daganat is előfordult. Igen magas volt a daganatos megbetegedésben elhunytak száma 2019- és 2021-ben. 2019-ben 7 esetet regisztráltak, melyből 1 volt nő, 6 pedig férfi, 2021-ben a kutatás alapján 8 esetet regisztráltak ebből 5 nő és 3 férfi.

A fent említett betegségek mellett megemlítem még a májcirrózist, aminek következtében 9 ember vesztette életét, 5 férfi és 4 nő. Településünkön ezt a megbetegedést az ember önpusztítása, túlzott alkoholfogyasztása okozza.

Mindenképp megemlíteném még a COVID-19-et, melyben a regisztráció szerint 5-en haltak meg, 4 nő és 1 férfi.

Más típusú halálhoz vezető megbetegedések csak elenyésző számban vannak jelen. Trauma következtében (autóbaleset, gerincsérülés, combcsonttörés) – 3 eset, 1 nő 2 férfi. Hasnyálmirigy gyulladásban 3 férfi hunyt el. Tüdőgyulladásban szintén hárman hunytak el, 3 férfi, akik közül 1 újszülött csecsemő. Tüdőembóliában és tuberkulózisban is 3-3 fő hunyt el. Veseelégtelenségben 2 férfi, leukémiában 1 nő és krónikus légcsőhurutban szintén 1 férfi hunyt el.

Váriban a vizsgált időben 2 férfi hunyt el öngyilkosság következtében (Vári családorvosi rendelő adattára).

A gyermekhalandóság aránya a vizsgált időszakban nem magas. Az elmúlt tíz év alatt 3 kiskorú gyermek hunyt el. Egy újszülött kisfiú – veleszületett tüdőgyulladásban, egy 3 éves kislány – daganatos megbetegedésben valamint egy 16 éves fiatalember.

3. A TEMETŐ ÁLTALÁNOS JELLEMZÉSE

A temető az a hely, ahol a holttesteket vagy hamvaikat örök nyugalomra helyezik (<https://hu.wikipedia.org/wiki/Temető>, 2023). Az ember mindig közelébe akarta tudni elvesztett szeretteit, ezért a temetkezés helye a lakóhelyhez kapcsolódott. Egyes községben, mint például Váriban is, különböző időpontokban létesített temetőkkel találkozhatunk. A község lakosai a legújabbban kialakított temetőkertet használják temetkezési helyként, a régebbi pedig már csak emlékhelynek számít, melyek a halott-tisztelet kegyeleti aktusainak színterei. A temető milyensége képet mutat az utódok, az élők személyiségéről. Az emberek nem feledkezhetnek meg szeretteikről, őseikről, gyökereikről.

Vári területén három temetkezési hely ismert. A jelenleg használt temető, a régi temető és a zsidó temető. A temetők történetéről, keletkezési idejéről és működésüknek pontos dátumairól sajnos nem sikerült feljegyzéseket találnom.

3.1. A jelenkori temető

Vári jelenkori temetője a település nyugati határában helyezkedik el, a központtól pár száz méterre. A Dózsa György utca felől lehet megközelíteni. A temetőkertet délről és keletről lakóházak határolják. Területe nagy kiterjedésű, Varga Tamás községi előjáró közlése szerint 7,5 ha-t foglal magába. A temető legnagyobb szélessége (észak–déli) megközelítőleg 200 méter, legnagyobb hosszúsága (nyugat–keleti) nagyjából 340 méter. A földterület a Városházához, s azon belül a községhez tartozik. Privatizációját, kataszteri számmal való ellátását nem sokkal a háború kitörése előtt kezdték meg, de a konfliktus kiéleződése miatt bizonytalan ideig felfüggesztették.

A temető területének nagyobb része drótkerítéssel van körülhatárolva, fő bejárata pedig kapuval van ellátva. A temetőkertnek több bejárata is van, melyből kettő az út mentén található. Fő bejárata a Dózsa György utcán vezet be, oldalsó bejárata pedig a Vadász utca felől közelíthető meg. Ez a bejárat szintén bejáraton kívül van ellátva. Ezen kívül még egy-egy mezei útról is megközelíthető.

Fő bejáratánál egy kopjafa emlékmű áll, melyet a lágerebe elhurcoltak és a II. világháború áldozatainak emlékére állítottak. Az egész temetőben több szemétkerítőhely van kialakítva. Területének nyugati részén egy kút is áll rendelkezésre. A terület észak-nyugati részén a

református egyház kezdeményezésére, 2021-ben ravatalozót állítottak fel, mely jelenleg a temetési rituálé színhelye.

A temetőkert működésének pontos ideje nem ismert. Nagypám, id. Halász Elemér (szül. 1934.március 4.-én), 89 éves adatközlő szerint valamikor az 1940–1941-es - pontos dátumra sajnos már nem emlékezett - évek elején temették eme temetőkertbe az első halottat. *„Valamikor a 40-es évek elején, mikor bejöttek a magyar katonák, a piactéren gyakorlatoztak, gránátvetővel. Szerencsétlenség folytán a gránát felrobban és a magyar katona halálos sérülést szenvedett”*. Az ő tudomása és emlékezete szerint ez a katona volt az első idetemetett személy. Sírhelye napjainkban már nem lelhető fel a temetőkertben, ugyanis az első sírok még a drótkerítésen kívülre estek. Más adatközlők állítása szerint is, név szerint Szolnoki Ida (73 éves), Debreceni Rozália (68 éves) az első temetkezések a jelenlegi temetőben a 40-es évek elején kezdődtek meg, s mind a mai napig tart használata.

A temetőkertben különböző sírkövek (20. ábra), fejfák találhatók meg, különböző mintázattal, melyek éppen az adott korra jellemző stílust tükrözik.

20. ábra. A Vári temetőkert madártávlatból (Vass András drónfelvétele, 2021).

3.2. A „Régi” temető

A közelmúltban Vári lakosai a község határában található ősi földvárat, pontosabban annak maradványát, temetkezési helyként használták. Nyugatról a Borzsa-folyó, délről a Tisza-folyó határolja. Közvetlen közelében mezőgazdaságilag hasznosított földterületek húzódnak.

A földvár északnyugati oldalán egy betonoszlop (21. ábra) áll, amelyen gyermekkoromban még egy ukrán nyelvű vas tábla is látható volt. Ennek írása szerint a vár egykori területét történelmi műemlékké nyilvánították és állami védelem alatt áll. 2006-ban az Ungvári Nemzeti Egyetem történelem szakos hallgatói végeztek régészeti ásatásokat a területen.

21. ábra. Betonoszlop a földvár északnyugati oldalán (saját felvétel, 2023).

Temetőhelyül, feltételezéseink szerint, az 1940-es évek elejéig szolgált. Az is biztos, hogy már 1830-as években temetkeztek ide. Erről tanúskodik a földvár délnyugati oldalán lévő dombtetőn álló kőhalom, s azon pedig egy dísztelen sírkő, a következő sírfelirattal (lásd: 22. ábra 35. old.):

E HANTOK FEDIK
NEMES NEMZETES ÉS VITÉZLET
IFJABB DOMOKOS JÁNOS ÚR
HAMVAIT
A LÉT ÖRÖMEIT ALIG KÖSZÖNTVE
VIRÁNYLÓ ÉLETE 19 IK ÉVÉBE
JUTVÁN ENYÉSZETRE
ITT NYUGSZIK
A DITSŐÜLÉS NAPJÁIG.

22. ábra. Sírkő az egykori Vári földvár dombtetőn (saját felvétel, 2023).

Bátran kijelenthetem, hogy ez, a majdnem 200 éves sírkő a legrégebbi ismert és még olvasható sírkő a településen. Ettől korábbi fejfát a Vári temető kertekben nem találtam. Biztos vagyok abban, hogy a sírkő ily hosszú távú fennmaradását a dombtetőn való elhelyezkedés, valamint a sűrű növényzet takarása eredményezte.

A régi temető sajnos nem őrződött meg a mostani generáció számára, pedig több, mint száz éven keresztül használták. A temető külső-belső területét sűrű növényzet fonta körül, így az ott még fellelhető sírokat nehéz megtalálni. Jelenleg alig pár sír található itt (8-10), melyeknek már igen rossz az állapota. Az értékesebb sírköveket, mint például a márvány, a falu lakossága széthordta, de a Borzsa–Tisza-folyókák olykori áradásai is elvették a magukét. A sírok jellemzően több darabban hevernek a felszínen. Sok talpazaton már nem áll a sírkő (23. ábra).

23. ábra. Egykori sírkő talpazata a Vári régi temetőben (saját felvétel, 2023).

A régi temető még megtalálható sírkövei közül számomra legértékesebb a már szakdolgozatunk történelmi részében is említett Gabrielisz József (lásd: 24. ábra, 37. old.) és felesége Józsa Krisztina közös sírja.

24. ábra. Gabrielisz József és felesége Józsa Krisztina sírköve a Vári régi temetőben (saját felvétel, 2023).

A sírhely elhelyezése, a földvár központi részére esik, ami arra enged következtetni, hogy egykoron községünk fontos személyei közzé tartoztak. Kő fejfája mára két darabban van, felirata nehezen olvasható. A sírfelirat a születési és halálozási évet, valamint a foglalkozásukat is tartalmazza. Gabrielisz József (1868-1923) egykoron igazgató-tanító volt. Eme tény alátámasztására a Vári II Rákóczi Ferenc Líceum archívált iratai közt is található argumentum. A vári állami elemi népiskola tantestületi üléseinek jegyzőkönyve az említett Gabrielisz József aláírásával (25. ábra) van ellátva.

25. ábra. Gabrielisz József aláírása (Vári II Rákóczi Ferenc Líceum archívuma, saját felvétel, 2023).

A szagdolgozathoz való adatgyűjtés során, a világhálón ráakadtunk egy kézzel írott népszámlálási adatokat tartalmazó dokumentumra, amely az 1921-es Váriban tartott cseh összeírás adatait tartalmazza. Nagy meglepetésemre Gabrielisz József aláírásán akadt meg a szemem, aki ezek szerint a falu lakosságának összeírásában is aktívan részt vett. Felesége Józsa Krisztina (1874-1924) óvónő volt.

Közvetlenül mellette, néhány darabra széthullva, egy fehér márványból készült sírkő található, feltételezhetően fiúk, ifjabb Gabrielisz József sírja. Sírfelirata szerint V. éves orvos növendék, egészségügyi hadnagy volt. 26 éves korában, 1921. február 26.-án halálozott el, a harctéren szerzett betegségben.

A fentebb említett sírköveken kívül még négy írott fejfa található a területen.

File Juliánna hiányos sírköve, kinek fejfáján a következő írás olvasható: „Itt nyugszik egy hű édes anya File Juliánna, élt 62 évet, m.h. 1916. február 12.”

Fekete György, kinek kő fejfáján vésett kereszt szimbólum látható, ami arra enged következtetni, hogy katolikus vallású lehetett: „Itt nyugszik Fekete György nejével és három unokájával, 1907. júl. 30.”

Egy kislány sírja - Frigyesi Ilona- kinek kő fejfája már a földön hever: „Itt nyugszik az Úrban elhunyt Frigyesi Ilona, élt 13 évet. Meghalt 1899. október 30-án.” Fejfáján szintén kereszt szimbólum van ábrázolva.

Végül Sarkadi Józsefné, Varju Flóra, aki 63 évet élt és más adat sajnos már nem olvasható. Kő fejfája kereszt szimbólummal ellátva.

Napjainkban a több, mint száz éves temető kertben ennyi sírkő található fel. Imitt-amott látható még egy-egy talpazat, vagy sírkő darab, de írott vagy olvasható sajnos már nincs több.

3.3. A zsidó temető

Váriban a zsidó közösségnek saját temetkezési helye (lásd: 26. ábra, 39. old.) volt. A temető területe a falu központjától pár száz méterre helyezkedik el, a Vári II Rákóczi Ferenc Líceum közvetlen szomszédjában. A terület déli részét a Dózsa György utca határolja, nyugaton pedig lakóházak húzódnak. Területe drótkerítéssel elhatárolt, melyen két bejárat is van, az egyik az utcával szembeni oldalsó bejárat, a másik pedig az utcával párhuzamos. Nem hivatalosan az iskola udvarából is megközelíthető.

26. ábra. A zsidó temetőkert Várban (saját felvétel, 2023).

Működésének pontos dátuma ismeretlen, de feltételezhető, hogy a régi temetővel párhuzamosan szolgált temetkezési helyként. A II. világháborút követően a zsidóság lassan kiszorult, eltűnt vidékünkéről, ezért a temető, megóvása és tisztán tartása a község vállait terheli.

Kutatásunk szerint napjainkban a Vári zsidó temetőben 97 sírkő lelhető fel. A sírkövek jellegzetesen kőből készültek, tetején többnyire íveltek, melyből már ránézésre megállapítható mivolta. Számos fejfán található valamilyen szimbólum: csillag, madár, szőlőtő vagy két összetett kéz.

A Vári zsidó temető fennmaradt emlékei korukhoz képest viszonylag jó állapotban vannak (lásd: 27. ábra, 40. old.), persze nem hibátlanok. Némelyik síron már jól látható a mállás folyamata.

27. ábra. Sírkövek a Vári zsidó temetőben (saját felvétel, 2023).

Sírfeliratai többségben héber nyelven íródtak, s e nyelv ismeretének hiányában nem sikerült adatokat felgyűjtenünk, ami sajnálatos, mert sok sírkövön még mai napig olvasható lenne a felirat. Persze vannak kivételek, ugyanis némely sír kétnyelvűen íródott. Ilyen például Cottesman Béla és Cottesman Geysa sírköve, akik egymás mellett nyugszanak, s nagy valószínűséggel testvérek lehettek. Sírköveiken (lásd: 28. ábra, 41. old.) magyar nyelvezettel a következő sírfelirat olvasható:

Itt alussza az enyészet álmát

Cottesmann Béla

élt 3 évet meghalt september hó 1-n 1850

Mint a virág bimbóra hulott

Gyenge harmatcsepp valál

Még a bimbó ki sem nyílott

Már elkapott a halál

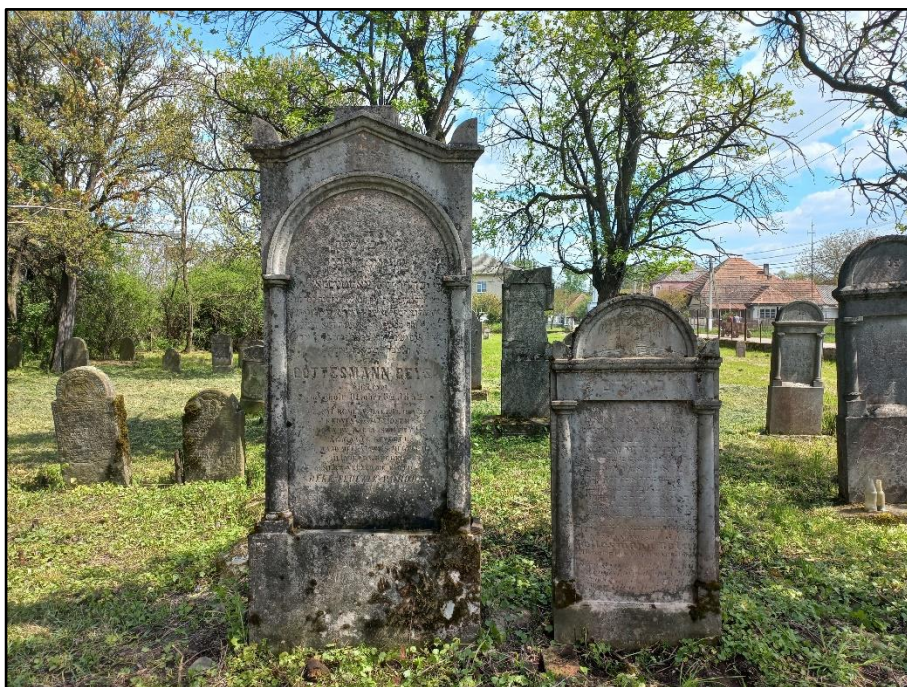
Isten hozzád béke véled

Túl a síron szebb az élet

KESERGŐ SZÜLÉK A KEDVES GYERMEKÜKNEK
EMLÉKÜL

Valamint Cottesman Geysa sírfelirata:

COTTESMAN GEYSA
élt 7 évet
megholt October 3-án 1852
Mennyi remény halt el te veled
Kedves s szüleidnek
Milly bú rágja szívét?
Látja az ég egyedül
Ott majd meglátjuk s megtudjuk
Illy kora reggel
Mért végzed be élted
BÉKE FEDEZZE POROD!!!

28. ábra. Cottesman Geysa és Béla sírkövei a zsidó temető kertben (saját felvétel, 2023).

További magyar írásos sírok: Rózsási József, aki 68 évet élt, 1902. szeptember 27.-én halálozott el. Zakariás Sámuel, aki 42 évet élt, 1905. szeptember 16.-án hunyt el. Egy sírkövön osztozik Zakariás Sámuellel Zakariás Irmuska, aki 7 évet élt, 1904. április 10.-én hunyt el és Erzsike, aki 5 évet élt, meghalt 1904. április 12.-én. Feltételezhetően apa és lányai lehettek. Engel Katalin (1883–1918) és Rosenfell Katalin. Több magyar nyelvű sírkő a temető kertben nem lelhető fel.

3.4 Temetkezési szokások és szertartások

A község lakosságát túlnyomó többségben reformátusok alkotják, református egyháza 1595-ben alakult. Ma is működik az 1332–37 előtt alapított középkori, ám mára átalakult református temploma (29. ábra). Elődje román stílusú, római katolikus esperesi templom volt, melyet a reformáció után, a református vallás hívei kisajátították. Mai jellegzetes alakját átalakítása után nyerte 1795-ben. Négyzetes alaprajzú kőtornya az átépítés során barokkos ízlésű galériás, négy fiatoronnyal ékesített sisakot kapott. Harangjai, kis-és nagyharangjai, az 1922-es (kisharang) és 1784-es (nagyharang) években öntették bronzból. Több, mint 400 éves toronyórája műemlékké nyilvánított.

29. ábra. A Vári község református temploma a település központjában (saját felvétel, 2023).

A református felekezeten kívül még a Jehova tanúi szekta tagjai képviseltetik magukat. Az elenyésző számban lévő katolikusok és pravoszlávok nem rendelkeznek felekezettel.

A halál és a halott körüli szokáscselekvések és hiedelmek igen régiek. Kialakulásukat és fennmaradásukat elősegítette egyrészt a halál tényének megmagyarázhatatlansága, másrészt

az a rendkívüli lelki állapot, amelyet a családban a halál előidéző (https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Mako_monografia_sorozat/pages/monografia_3/011_c_szokastemetkezes.htm?fbclid=IwAR2q8YDi2I5in_eMQf_P9--rve4lySVnliru6AD-AiiFNo-flOT_KRpfhOU ,2023).

A korszakok változásával minden községnek sajátos temetkezési szokásai alakultak ki. Vannak, melyek megegyeznek más település szokásaival, és vannak egyediek, melyek csak egy adott közösség körében jellemzők.

A község szép kort megért lakossága, készülve a halálra, sokszor maga gondoskodik temetési ruhájáról, rendelkezik arról, mit helyezzenek mellé a koporsóba.

A korábbiakban a nőkre a jegyruha került, napjainkban ez az illető legékeesebb ruhája. A férjezett nők feje kendővel köttetett, s köttetik be.

A kislányokat fehér, többnyire menyasszonyi ruhába öltöztetik, mely a gyermek tisztaságát, ártatlanságát jelképezi (Debreceni Rozália, 68 éves szóbeli közlése alapján).

Az elhalálozott férfiakra szintén legértékesebb, legszebb ruhája kerül. Régen szokás volt melléjük helyezni a kalapjukat és cipőjüket. Napjainkban a kalap használata már nem figyelhető meg, ugyanis a férfiak körében már nem divat a viselete (Szolnoki Ida, 73éves).

A halálra való felkészüléskor az idősebb korosztály sok esetben meghagyja családjá, szerettei számára azt, mi kerüljön koporsójába. Legtöbb esetben, ami általános a községre tekintve, ezek fő részét képezi a pénz, a kulcs valamint a zsebkendő, amit mindenképp ruhája zsebébe kell helyezni. Vannak esetek, hogy ezek a személyek már előkészítik ruhájukat, s behelyezik a fentebb említett tárgyakat. Emellett a család helyezhet még más, személyes tárgyat is az elhunyt mellé.

A halál bekövetkezte után a család első teendője a halott szemének lecsukása, valamint az ál felkötése. Ha szükséges a halott szeméire pénzermét helyeznek el, ezzel segítve a szem lezáródását. Kezeit egymásra helyezve az elhunyt mellkasára hajtják.

Abban az esetben, ha a haláleset otthon történik, mindenképp értesíteni kell a hatósági személyeket. Míg a hatóság küldöttjei ki nem érkeznek a házhoz tilos a holttesthez érni. Ha az elhunyt személy fiatal, az öregségi korhatár alatt volt, s hirtelen halálozott el, akkor kötelezően beszállítatják a Beregszászi Járási Központi Kórház bonctermébe.

A hatósági személyek távozása után lehetséges csak a holttest további rendezése. A halottat általában lepelre helyezik el a padlón. Ezt követően közeli családtagjai, esetleg jó szomszédjai, -abban az esetben, ha a család nem képes rá- megmosdatják, férfiak esetében, ha szükséges, megborotválják, megfésülik, felöltöztetik (az asszonyok fejét bekötik), majd a

koporsóba helyezik, s ráhajtják a szemfedeleket. Szolnoki Ida (73 éves) adatközlő elmondása szerint a halott mosdató vizet félreeső helyre, általában a kerítés tövébe öntik ki, ruháit, halálos ágyán lévő terítékeit elégetik.

A koporsót legtöbbször a ház elülső, úgynevezett „tisztá” szobájában helyezik el a ravatalozóra, fejjel az ablaknak és lábbal a kijáratnak. Ehhez a szobát megfelelőképp előkészítik. Az ablakokat besötétítik, régen erre fehér lepedőket, napjainkban pedig gyakran a rolót használják, a vitrines, üveges, bútorokat, de legfőbbképp tükröket letakarják. A szájhagyomány szerint ez azért szükséges, hogy a halott lélek ne lássa meg magát a tükörben, s távozni tudjon. Fontos még, hogy a fény forrását sem lehet megszüntetni a „tisztá” szobában. A koporsón körül padokat helyeznek el, ahol a gyászoló család, s a közeli rokonok foglalnak helyet.

A temetkezési szokások legfontosabb része a temetés megszervezése. Váriban a temetkezési feladatok elvégzését funerátor intézi, akit a család választ ki, legtöbbször a távoli rokonok vagy egy közeli ismerős személyében. A funerátor, – ahogy őseink elnevezték – az a személy, aki a temetés lebonyolításával foglalkozik. Ez a ténykedés azért jött létre, hogy tehermentesítse a gyászoló családot a temetés szervezésének gondja alól.

Kárpátalján a funerátor szerepe nincs meg minden községben. Váriban ez a hagyomány igen jól működik. A funerátorhoz a temetéssel kapcsolatban, bármilyen kérdéssel, kéréssel lehet fordulni.

Feladatai közé tartozik a halál beálltának okát igazoló okirat beszerzése, a temetési költség és a gyászolók részéről elmaradt egyházfenntartói járulék befizetése az egyház pénztárába, a temetés időpontjának egyeztetése a lelkipásztorral, valamint a kántor, gyászokocsis, harangozó értesítése a temetés időpontjáról.

Ha az elhunyt nem a településen halt meg, arra az időpontra szokás rendelni a lélekharangot, amikor beérnek vele a településre.

A virrasztóban a funerátor kéri fel azokat a férfitestvéreket, akik az elhunyt sírját kiássák (általában 8 ember). A férfiak hiánya miatt a településen napjainkban a „Temetkezési Kft” sírásói látják el ezt a feladatot.

A temetés reggelén a funerátor kíséri ki a sírásókat a temetőkertbe és megindítja a munkálatokat azon a helyen, amely soron következik, vagy a család kérését figyelembe véve az elhunyt már temetőben nyugvó hozzátartozója közelében. Az előkészítendő sír 2-2,20 m hosszú, 1,10 m széles és 1,8-2 m mély.

A funerátor feladata temetés előtt elmenni a lelkipásztorért, tájékoztatni az elhunyt felől, odaadni a halálesetet és a búcsúztatót, elszámolni a szolgálattevőkkel és a temetés végén visszakísérni a lelkipásztort a parókiára, megköszönve szolgálatát (Néhai Szabó Sándor gondnok rögzített dokumentuma alapján).

Arról, hogy a településen halott van, elsősorban a harangok kongásából lehet értesülni. A Vári templom harangjai többször is felzendülnek a halott számára. Ha az illető a délelőtti órákban hunyt el, akkor délben és a virrasztó kezdete előtt egy órával szólalnak meg a harangok, majd másnap reggel 7 órákor, délben és a temetés kezdete előtt 5 perccel. Ha az illető délután hunyt el, akkor a harangok csak másnap reggel 7 órákor kondulnak meg először. A harang kongásából meg lehet határozni az elhunyt nemét is, ugyanis a férfiaknak 6-ot, a nőknek pedig csak 5-öt harangoznak. Vasárnap a délelőtti órákban hallgatnak a harangok. Ezen a napon kimarad a 7 órás harangszó, s csak délben harangoznak először (Kósa Mária, a Vári református templom harangozója).

A temetkezési szokások fontos része a halott virrasztása. Kovács Sándor–a Vári Református Egyház temetési kántor és presbiter leírása alapján településünkön ez a rituálé a következőképpen zajlik le.

A virrasztó a temetés előtti estén történik az elhunyt otthonában, aki a „tisza” szobában van felravatalozva. A szűk családon, rokonokon kívül közeli és távoli ismerősök fejezik ki részvétüket a gyászoló családnak. Az esti virrasztást harangszó jelzi a virrasztó kezdete előtt 1 órával, mely egy gyülekezeti alkalom is egyben. Ezen az alkalmon részt vesz a lelkész, a temetési kántor, akik a család lelki fájdalmában szeretnének osztozni, illetve a veszteség elhordozásán kívánnak könnyíteni Isten vigasztaló Igéje által. Ennek a „megtervezett” alkalomnak már-már kialakult liturgikus formája van, ami községenként, felekezetenként eltérő.

A virrasztó a lelkipásztor apostoli köszöntésével veszi kezdetét, amit vigasztaló énekek éneklése követ szünetekkel. A szünetekben a család által megbízott férfiak tálcán vizet és üdítőt (2004 előtt bort) szolgálnak fel a jelenlévőknek, a funerátor pedig felkéri a sírásókat az elhunyt nyughelyének kialakítására. Az énekeket a lelkipásztor a temetési kántorral együtt választja ki attól függően, hogy az elhunytnak és családjának milyen kötődése van a gyülekezethez, vagy magához a vigasztaló, teremtő Istenhez. Az éneklést a temetési kántor vezeti, akihez csatlakoznak a gyülekezet tagjai és a virrasztón résztvevők. A virrasztóban elhangzó utolsó éneket a gyülekezet fennállva énekli (90. zsoltár 1-2. verse), s miután a lelkipásztor kihirdeti a temetési istentisztelet időpontját, amit a virrasztó alatt beszél meg a családot képviselő

funerátorral, elkészönve távozik. Ezt követően csak a szűk családi kör marad az elhunyt mellett, s megírják a végső búcsúztatót.

Nyári időszakban ez az alkalom az udvaron történik 7 vagy 8 órai kezdettel, télen pedig bent a házban, vagy a felravatalozott halott mellett 6 órai kezdettel.

Covid-19 világméretű járvány megjelenése 2020-ban a virrasztók háttérbeszorítását idézte elő településünkön, s még jelenleg is csak a család kérésére történik egyházi szertartás.

A temetés a virrasztót követő napon van, s általában 13:00 órától veszi kezdetét. A déli harangszó kongása után a harang temetés kezdete előtt 5 perccel szólal meg ismét, jelezve a temetés kezdetét.

A funerátor a temetés kezdete előtt negyedórával megy a lelkészért. Átadja a család által írt búcsúztató levelet és a halálesetet igazoló hivatalos dokumentumot – ez utóbbit az elhunyt személy anyakönyveztetése, anyakönyvi iktatása miatt szükséges.

A temetésre a lelkésszel és a temetési kántorral érkezik 5 perccel a temetés kezdete előtt. Ez időre a halottat felravatalozzák az udvaron (jelenleg a temetőkert ravatalozójában). A harang elhalkulását követően a lelkész vezetésével a férfiak felmennek az udvarra. A felravatalozott koporsó bal oldalán mennek el és a lelkész mögött állnak. A temetési Istentisztelet az Apostoli köszöntés után, a 90. zsoltár 1. és 2. versének elénekklésével veszi kezdetét, melyet igehirdetés és imádság, majd a búcsúztató felolvasása és a záró ének elénekklése követ.

A záró ének végeztével a lelkész vezetésével a férfiak kivonulnak az udvarról és az azzal szemben állnak meg az utcán. A koporsót az elhunyt közeli családtagjai viszik le az udvarról, lábbal kifelé a 478. dicséret 1. versszakának éneklésére. A kapuban egy percre megállnak, majd a koporsót a halottas kocsira helyezik. Ezt követően hozzák le a nők a koszorúkat és virágokat, melyek a gyász kocsihoz kerülnek.

A gyász kocsi előtt a lelkész, a funerátor és a temetési kántor vezeti a menetet, őket követik a férfiak és a gyász kocsi. A gyász kocsit család és a gyászoló gyülekezet nőtestvérei követik. A halott utolsó útját a férfiak énekléssel kísérik, melyet a temetési kántor vezet.

A temetőkertben a sírásók a koporsót a sír "szájára" helyezik. A lelkész a Szentírás tanításait olvassa fel a feltámadásról, amit az apostoli hitvallás és áldás követ.

Végül a sírásók leengedik a koporsót a sírba és a gyülekezet éneklésének kíséretében elhantolják. Amikor a sír hantolása elérte a föld felszínét, elhelyezik a fejfát. A temetés utolsó fázisa a temetési kántor köszönetnyilvánítása a család nevében.

A temetés végeztével a közeli család még kis ideig marad a temetőkertben, majd hazatérnek a halotti torra.

4. A VÁRI TEMETŐ DEMOGRÁFIAI VIZSGÁLATA

4.1. A temető megfigyelése, adatgyűjtés

A szakdolgozat megvalósításának első és legfontosabb feladata a temető megfigyelése és az adatgyűjtés volt. A temetőkert sírkövei fontos információkat hordoznak, így az adatgyűjtés alapját a sírfeliratok adatai nyújtották 2022. december 31.-ével bezárólag. Az adatok felgyűjtéséhez terepi munkára volt szükségünk, ennek érdekében feljártuk a Vári község temetőkerdjét, s minden fejfáról digitális fényképet készítettünk. A fejfáról általában leolvasható az elhunyt neve, születésének és halálzásának dátuma, valamint a legtöbb sírkő tartalmaz ezek mellett szimbólumokat (általában fűzfa, rózsza, kehely), sirató verseket, bibliai idézeteket. Szinte minden fejfán megtalálható a „béke poraira” (B.P.), vagy az ABFRA (jelentése: a boldog feltámadás reménye alatt) felirat, esetekben mindkettő. Sok esetben az elhunyt arcképe is megjelenik a sírkövön.

Az adatgyűjtő munka során az alapinformációkon kívül feljegyzésre került az elhunyt neme illetve az emléket állító sírkő alapanyaga is. A sírok elhanyagolt állapotából, a sírkövek, sírfeliratok időbeli megrongálódásából adódóan sajnos némely fejfa már nem volt leolvasható vagy csak részleges adatokat lehetett gyűjteni, így az adatbázis adattára, a községre nézve, nem teljes, hiányos.

A felgyűjtött adatokból Microsoft Excel táblázatkezelő program segítségével létrehoztunk egy adatbázist. Az adatbázis 2203 sorból áll, melyből 162 mára már teljesen ismeretlen. Az adatfeldolgozás eredményeihez nem járulnak hozzá az ismeretlen, leolvashatatlan sírkövek.

4.2. Adatfeldolgozás

Az adatok bekerülésével az általunk létrehozott Excel-es táblázatba megkezdődött az adatok különböző szempontú feldolgozása. Számításokat, szűréseket, majd kimutatásokat végeztünk, hogy egy általános képet alkossunk a Vári temetőkerdj demográfiai sajátosságairól. A statisztikai feldolgozás tartalmazza a temetőkerdjben fellelhető elhunytak nevét, születési-és halálzásási évét, nemét és korát egyaránt, valamint az emléket állító fejfák alapanyagát is. A kapott

eredményekből a program segítségével grafikus ábrákat készítettünk, mely megkönnyítette a kutatás eredményeinek áttekinthetőségét.

Elsősorban a temetőben fellelhető szélsőségeket vizsgáltuk meg. Ezalatt a legrégebbi és a legfiatalabb sírhelyeket, valamint a temetőkert legidősebb és legfiatalabb nyugovóját értjük.

Feltételezhetően a temetőkert legrégebbi sírjai az 1941-es évből valók. Ebből az időből már néhány sír fennmaradt, s az évek előrehaladtával folyamatosan gyarapodik a fellelhető sírok száma. Bár akad egy-egy sír korábbi elhalálozási dátummal is, feltételezésünk szerint ezek csak emléket állítanak, ugyanis a sírok nem a temető elején találhatóak, s neveik csak valamelyik családtagjuk alatt vannak felvésetve. Továbbá a falu idősebb korosztályának szóbeli adatközlése szerint a temetőkert csak az 1940-es évek után kezdte meg szolgálatát temetőkertként.

Adatbázisunkban az 1941-es évből összesen 5 feljegyzés található, melyből 4 későbbi években elhunyt családtagjak mellett szereplődnek, s csak egy, amely nagy valószínűséggel az első sírok közt lehetett. Név szerint László József, aki 1859-ben született, s 1941-ben hunyt el (pontos dátum sajnos nincs feltüntetve). A legfiatalabb sír pedig 2022. decemberével bezárólag, néhai Szarka Andrásához tartozik, aki 1957-ben született, s 2022. december 7.-én, 65 éves korában tért örök nyugalomra.

A legfiatalabb kisgyermek, melyről a Vári temetőkertben van feljegyzés egy kislány 1993-ból, név szerint Bedő Melinda, aki mindössze 12 napot élt. A legidősebb elhunyt Bíró Sándorné Farkas Erzsébet, aki 1925. március 1.-én született és 2022. október 14.-én tért örök nyugalomra, nagy valószínűséggel Vári valaha ismert legidősebbjeként, több mint 97 évesen. Őt követi Baksai Julianna, aki szintén 97 évet élt, 1908 és 2005 között.

4.2.1. Nevek gyakorisága

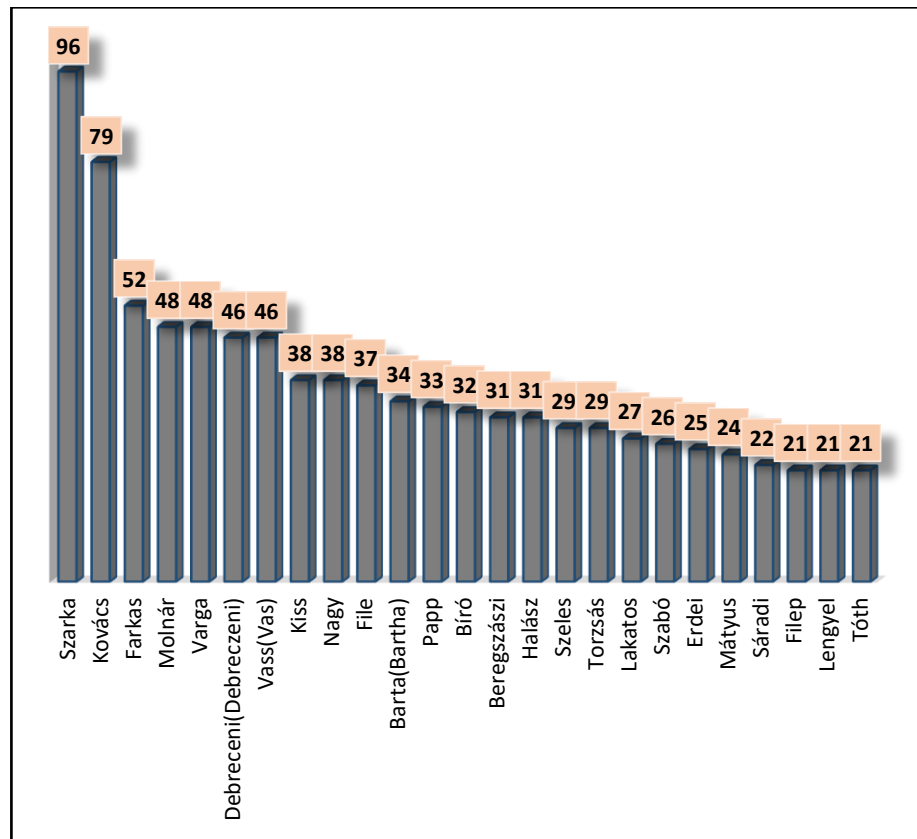
Váriban is, mint számos más településen megfigyelhető egyes vezeték és keresztnemek gyakori előfordulása. Nincs ez másképp a község temetőkertjében sem. Mivel a falu nagyrészt magyarlakta település, ezért a leggyakoribb vezetéknevek és keresztnemek is magyar eredetűek.

Már a temető kutatása során szembe tűnt, hogy egyes vezetéknevek igencsak gyakran ismétlődnek. A létrehozott adatbázisból megvizsgáltuk, melyek azok a vezetéknevek és keresztnemek, melyeknek előfordulása kimagaslóan gyakori.

A vizsgálatból megállapítottuk, hogy több olyan vezetéknev is van a község temetőkertjében, melynek aránya kimagasló. Ennek legfőbb oka talán az lehet, hogy a

régmúltban a helyi lakosok a településen belül kötöttek házasságot, s így továbbadták neveiket. Ezekkel a vezetéknevekkel rendelkező személyek mind a mai napig sokan élnek a jelenlegi lakosság körében is.

Vári temető kertben a leggyakoribb előfordulású vezetéknev a Szarka (30. ábra). Jócskán lemaradva tőle a Kovács valamint a Farkas vezetéknev követi.

30. ábra. A leggyakoribb vezetéknevek a Vári temető kertben (saját szerkesztés, 2023).

A felgyűjtött adatok alapján mind a nők, mind a férfiak esetében megfigyelhetünk olyan keresztnéveket, melyek szintén kimagasló számban vannak jelen a Vári temető kert sírkövein. Ez talán azzal magyarázható, hogy a született gyermekek generációról generációra örökölték a felmenőik nevét.

A nők esetében kiugróan magas számban vannak jelen az Erzsébet (lásd: 1. táblázat, 50 old.) keresztnévvel rendelkezők aránya. Jóval lemaradva utána a Julia (Julianna) keresztnév következik, s ezt követi a Rozália.

A férfiak esetében kimagaslóan magas a Sándor, a József és az András keresztnévvel rendelkezők száma. Ezekkel a keresztnévvel napjainkban is gyakran találkozunk a

községünkben az élők között. A férfiak körében találhatóak olyan ritka nevek, melyek egyediek a településre nézve, mégpedig az Edgárd, az Eduárdó, a Szergej és az Emerih.

1. táblázat

A leggyakoribb keresztnévek a Vári temető kertben.

Nº	Női keresztnév	Gyakoriság	Férfi keresztnév	Gyakoriság
1	Erzsébet	110	Sándor	117
2	Julia (Julianna)	65	József	100
3	Rozália	51	András	78
4	Piroska	43	Lajos	73
5	Irén	43	István	68
6	Anna	39	János	65
7	Ilona	39	Béla	50
8	Jolán	37	Károly	45
9	Irma	31	Ferenc	37
10	Katalin	30	Gábor	33

4.2.2. Nemek szerinti megoszlás

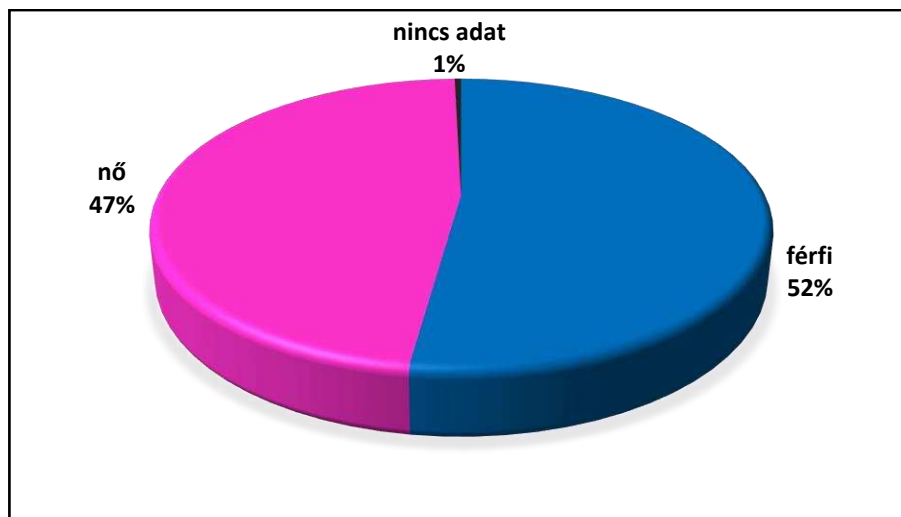
Az adatok feldolgozásánál a következő lépésünk az elhunytak nemek szerinti megoszlására irányzódott. A még fellelhető és részben leolvasható sírfeliratok alapján megállapítható, hogy a Vári temető kertben a 2041 fős adatbázisunkból, 2022. decemberéig, 967 elhunyt nő (2. táblázat) és 1066 elhunyt férfi neve szereplődik. További 8 sír csak részlegesen volt leolvasható, így az elhunyt keresztnévének hiányából adódóan, nem tudtuk megállapítani annak nemét.

2. táblázat

A Vári temető kert elhunytjainak Nemek szerinti megoszlása

Nem	Számuk
Férfiak	1066
Nők	967
Ismeretlen	8

A temető kert sírfeliratai alapján csupán 99 fővel hunyt el több férfi, mint nő. Ez az arányszám százalékban kifejezve azt jelenti, hogy a férfiak részaránya a temető kertben 52 %-os (lásd: 31. ábra, 51. old.), míg a nőké 47%-os. További 1 %-ot az ismeretlen neműek alkotják.

31. ábra. Az elhunytak nemek szerinti aránya a Vári temető kertben (saját szerkesztés, 2023).

Köztudott, hogy a statisztikai adatok szerint világszerte a fiúgyermek születése magasabb, a férfiak átlagos életkora alacsonyabb, halandóságának gyakorisága pedig magasabb, mint a nőké. Estünkben is megállapítható, hogy 1941 és 2022 között több férfit helyeztek örök nyugalomra községünk temető kertjében, mint nőt. Ez részben azzal magyarázható, hogy a férfiak átlagos élettartama alacsonyabb, mint a nőké. Másrészt az alacsonyabb átlagos élettartam mögötti okok a következők lehetnek: a nehezebb munkakörülmények, veszélyesebb életmód, sőt akár biológiai okok is, ugyanis a nők szervezete ellenállóbb, mint a férfiaké.

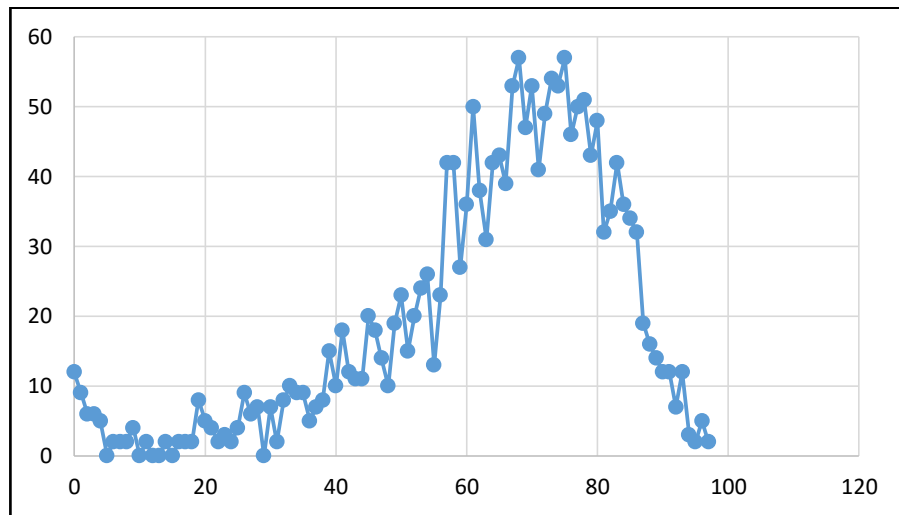
Esetünkben az elhunyt férfiak részaránya csak 4%-kal magasabb, mint a nőké. Ez az arány feltételezhetően azért nem kiugróan magas, mert községünkben a történelem alakulása folyamán a férfiakat többször is elhurcolták táborokba, lágerekbe, valamint a háborúkba. Eme férfiak zöme sohasem térhetett haza otthonába, s sírjaik helye mind a mai napig ismeretlen.

4.2.3. Életkor szerinti megoszlás

A temetőben végzett kutatás alapján megvizsgáltuk a temető kertben nyugvók életkor szerinti megoszlását. Mint azt már a fentebb is említettem a Vári temető kert legfiatalabb halottja egy kislány, aki mindössze 12 napot élt. Ezen kívül még 11 gyermek adatai találhatóak a község temető kertjében, aki életének első évét nem érte el. A legidősebb elhunyt a Vári temető kertben 97 éves volt. Ezt a szép kort csak két nő élhette meg.

A lentebbi ábrát (lásd: 32. ábra, 52 old.) megtekintve egyértelműen elmondható, hogy a legtöbb elhalálozás 60 és 80 év közé esik. Jól látható, hogy az évek növekedésével fokozatosan növekszik az elhunytak száma is, majd egy bizonyos kor, az öregségi kor, elérésével fokozatos

csökkenés figyelhető meg. A Vári temetőkert felgyűjtött adatai szerint évenkénti felosztásban, a legtöbb személy 68 éves korában halálozott el.

32. ábra. Az elhunytak életkor szerinti megoszlása a Vári temetőkertben (saját szerkesztés, 2023).

A 2041 felgyűjtött adatból csak 1881 személynek volt pontos életkora. A különbség, mely 160 személy korát takarja, a fejfák rossz állapota vagy a még hiányzó felirat végett nem vett részt a kimutatásban.

Az elhunytak öt éves korcsoportonként való besorolás szerint elmondható, hogy a Vári temetőkertbe nyugvók többsége életének 70–74 (lásd 3. táblázat 53 old.) évében hunyt el. Kimagasló az elhunyt gyermekek aránya 0–4 éves korcsoportban, ugyanis adataink szerint ide 38 gyereket számlálunk. Minden próbálkozásunk ellenére sajnos nem sikerült kellő mennyiségű információt begyűjtenünk ezekről a gyerekekről, vagyis inkább halálozásuknak okáról. A szóbeli adatközlők még jó maguk is gyerekek voltak, mikor a legtöbb fiatal korú elhunyt, s így nem emlékezhetnek ezekre az esetekre. Sőt a közeli hozzátartozókat is nehéz beazonosítani a vezetéknevek gyakorisága végett, de néhány esetre sikerült fényt derítenünk.

A legtöbb 0–4 éves korú gyermek halálozása 1941 és 1955 között történt, szám szerint 17 fő. A háborút követő évek nehéz idők voltak, nem csak a mi községünkben, hanem szerte a világban is. Településünkön a történelem alakulása során gyakoriak voltak az éhínségek, sőt a pestis is többször felütötte a fejét. Az egészségügy szintén fejletlen volt. Az elhunyt gyermekek között, volt aki -napjainkban már egyszerű gyermekbetegségnek nevezett himlőben hunyt el (Berki Irénke és Berki Katica 1954-ben, Berki Rózsika 1955-ben). Volt, aki diftéria (torokgyík) következtében (ifj. Birta József, 1956), füstmérgezésben (Karikás Ferenc és Karikás Magdolna

1943-ban), tüdőgyulladásban, elhízásban, de volt, hogy tüzeset, autóbaleset vagy gázolás, onkológiai megbetegedés miatt lelt végső nyugalomra a Vári temető kertben.

3. táblázat

A Vári temető kert elhunytjainak korcsoportonkénti megoszlása

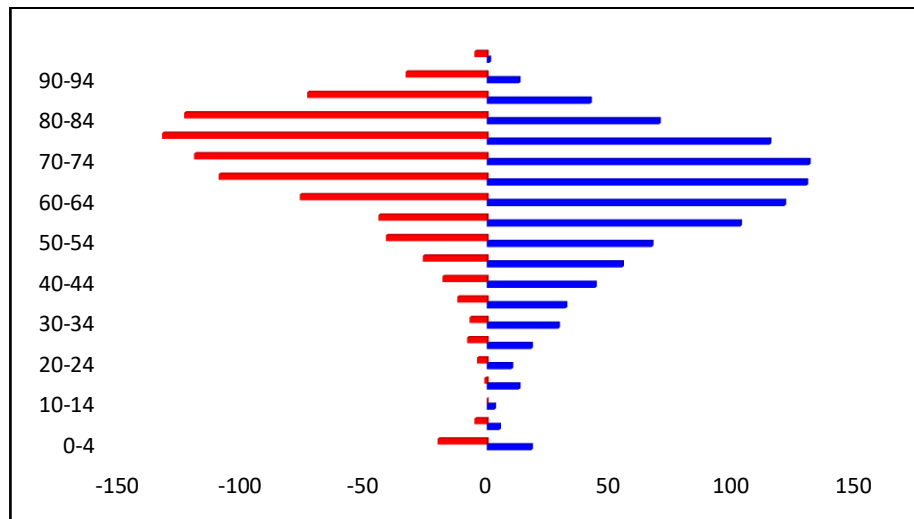
Korcsoport	Elhunytak száma
0–4	38
5–9	10
10–14	4
15–19	14
20–24	16
25–29	26
30–34	36
35–39	44
40–44	62
45–49	81
50–54	108
55–59	147
60–64	197
65–69	239
70–74	250
75–79	247
80–84	193
85–89	115
90–94	46
90<	9

A 0–4 évig terjedő korcsoport kimagasló halálozási arányát csak a 35–39 éves korcsoport haladja meg.

Az 5–9 éves korcsoporttól kezdve a 70–74 korcsoporttal befejezve folyamatos növekedés, 75 éves kortól pedig már csökkenés figyelhető meg. Ez azzal magyarázható, hogy az e feletti kort már egyre kevesebben élik meg.

Bár a korfa szerkesztése az élő lakosságra nézve megszakított, érdekesség képen megszerkesztettük az elhunytak korfáját is ahhoz, hogy egy átfogó képet kapjunk az elhunytak kor és nem szerinti összetételéről. A korfán (lás: 33. ábra, 54. old.) jól látható, hogy a 0–4 éves korcsoportot magas halálozási szám jellemzi, melyek többsége az 1941-1955-ös évek között történt. Ez valószínűleg a II. világháború utáni nehéz körülményeket tükrözi. 10–14 éves kortól a korfa felveszi fordított piramis alakját, s ez 70–74-es korcsoportig tart. E korcsoportok mindegyikében magas férfitöbbség figyelhető meg, mely a férfiak magasabb halandóságával áll kapcsolatban. A 80–84 éves korcsoporttól kezdve a korfa ismét szűkülni kezd egész a tetejéig,

de itt már nőbőbblet figyelhető meg. Ez azzal magyarázható, hogy a nők magasabb életkort élnek meg, mint a férfiak.

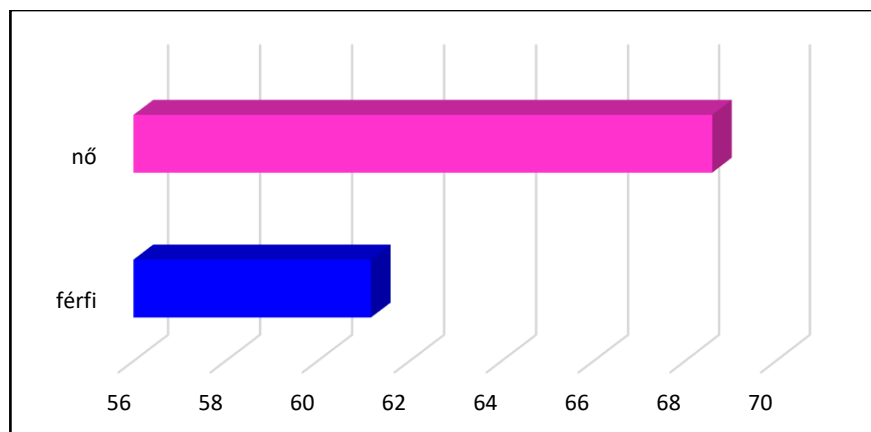

33. ábra. A Vári temető kert elhunytjainak korfája (saját szerkesztés, 2023).

4.2.4. Átlag életkor

A felgyűjtött adatokból megvizsgáltuk a Vári temető kert elhalálozottjainak átlagos élettartamát is. Az átlagos életkort egy egyszerű átlagszámítás elvégzésével kaptuk. A számításokat 1881 fő életkorának ismeretében végeztük el. Eredményként kaptuk, hogy a temető kert örök nyugalomba helyezettjeinek átlagos élettartama 64,56 év.

Nemenként vizsgálva az átlagos élettartam különbözik férfiak és nők esetében. Ennek okán megvizsgáltuk az átlagos élettartamot mind a nők, mind a férfiak esetében is. A számítás elvégzését követően megállapítottuk, hogy a nők átlagos élettartama (34. ábra) jó néhány évvel magasabb, mint a férfiaké.

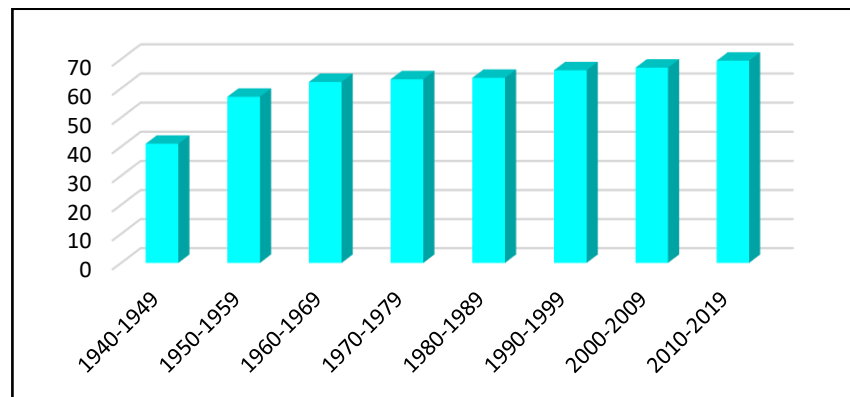
34. ábra. Átlagos élettartam nemek szerinti megoszlásban (saját szerkesztés, 2023).

Férfiak esetében az átlagos élettartam 61,16 év, míg a nők esetében 68,6 év. A nők átlagosan 7,44 évvel élnek hosszabb ideig, mint a férfiak.

Az Állami Statisztikai Hivatal (Державна служба статистики України) szerint Ukrajnában az átlagos élettartam 70 évre emelkedett. A nők átlagos életkorát 76 évre becsülik, míg a férfiakét 66-ra (<https://suspilne.media/133692-aka-seredna-trivalist-zitta-v-ukraini-dani-derzstatu/>, 2023).

Jól látható, hogy sem általánosságban nézve, sem nemek szerinti megoszlásban az átlagos élettartam nem haladja meg az országos átlagot.

A halálzási évek alapján megvizsgáltuk az átlag életkor alakulását tíz éves bontásban is. A 35. ábrát megtekintve a következő mondható el: az átlagos élettartam évtizedről-évtizedre folyamatosan növekedett. Míg 1940-1949 között az átlagos életkor a temetőkert adatai szerint 41 évre becsülhető, 2010-2019 között ez az érték már 69,54 év volt.

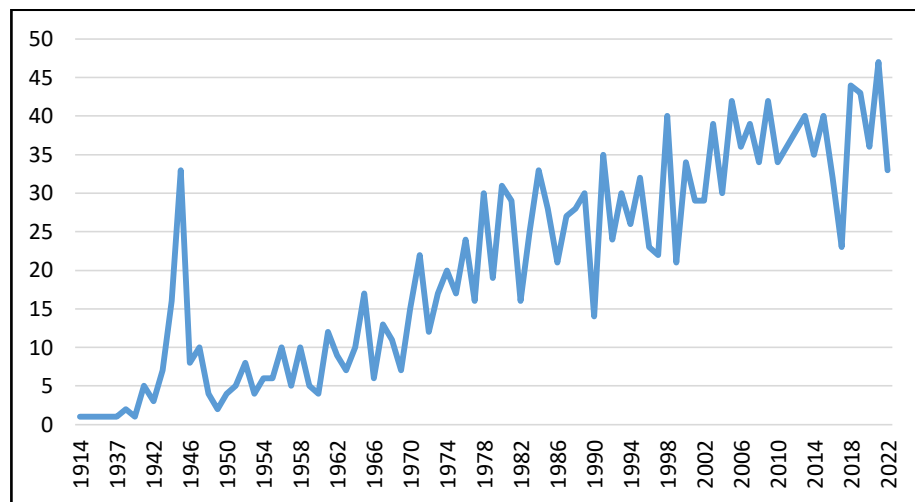
35. ábra. Az átlagos életkor tíz éves bontásban a Vári temetőkertben (saját szerkesztés, 2023).

4.2.5. Halálzások gyakorisága

Kutatásunk következő célpontja a halálzások gyakoriságára irányult, melyeket évenkénti megoszlás szerint elemeztünk. Ennek alapjául az elhalálzási évek szolgáltak. Az Excel program segítségével kiszűrtük az éveket, majd megvizsgáltuk az évek során, 1941-2022 között melyik évben hány halálzás történt a temetőkert adatai szerint. A 2203 adatsorból 1817 rendelkezett az elhalálzás dátumával, így a számításokat csak az ismert adatok alapján végeztük el. A legkorábbi évek, melyek az adatbázisunkban szerepelnek, az 1914-1940-es évek között vannak. Ilyen dátummal rendelkező fejfák a Vári temetőkertben egy-egy példányban vannak jelen. S mint ahogy már fentebb is említettem a szóbeli adatközlők, a sírkövek elhelyezkedése a temetőkertben, egy-egy darabos példányszámuk, mind arra engednek

következtetni, hogy ezek a sírkövek csak emléket állítanak az elhunytaknak, s testük nem a temető kertben van végső nyugalomba helyezve.

Az évi elhalálozás számát tekintve elmondható, hogy egyes években a halálozási szám igen alacsonyan (3–4 fő), más években pedig kiugróan magas (40–47) alakult. A legintenzívebb kiugrás az 1945-ös (36. ábra) évben figyelhető meg. Ebből az évből 33 elhunyt személyt számoltunk. Ez a hirtelen kiugrás a többi év közül feltételezhetően a II. világháború valamint sztálini elhurcolás eredményei lehetnek.

36. ábra. A halálozások évenkénti gyakorisága a Vári temető kertben (saját szerkesztés, 2023)

Az 50-es évektől már megfigyelhető, hogy az elhunytak száma évről-évre magasabb lett. Az 5-6 évenkénti elhunytból 2021-re 47 főre emelkedett a számuk. Ennek egyik magyarázata akár az is lehet, hogy számos sír már teljesen eltűnt a temető kertből, s csak a felszínen látható süllyedés (lásd: 37. ábra, 57. old.) árulkodik arról, hogy ezeken a helyeken egykor sírhely lehetett. Ezek mellett még számos más oka is lehet (lakosság elöregedése, nem kezelhető betegségek, káros szenvedélyek, stb).

37. ábra. Egykori sírhely lehetett a Vári temető kertben (saját felvétel, 2022).

4.2.6. Nemzetiségi és vallási megoszlás

Vári túlnyomó többségben magyarlakta település, területét mindig is magyar anyanyelvűek lakták. Más anyanyelvűek csak elenyésző számban vannak jelen a községben, azok is többségben csak beházasodás során kerültek ide. Nagyobb számban csak a roma nemzetiség fordul elő.

A temető kert adatainak felgyűjtése során kíváncsiak voltunk, hogy e törzsgyökeres magyarlakta településen az évek során vajon milyen számban voltak jelen más nemzetiségűek. Létrehoztunk egy adatbázis a felgyűjtött adatokból, mely a nemzetiségi és a vallási irányt célozta meg. Ezen adatokból nem sok volt felelhető a Vári temető kertben.

Az adatok szerint a Vári temető kertben az orosz és ukrán nemzetiségű elhunytak száma 22 fő volt a vizsgált időszakban. Ez nem azt jelenti, hogy nem lehettek többen, de a mi kutatásunk csak a fejfák adatain alapszik, melyen nemzetiségek nem tüntetődnek fel, s csak a sírköveken található név árulkodik a viselője nemzetiségéről.

A roma nemzetiségűeket is csak a vezetéknev ismeretségével, vagy a keresztnév különlegességével tudjuk kiszűrni, s helyenként még a sírkő alapanyaga, díszítése árulkodik az ott nyugvó személy roma származásáról. A temető régebbi részében a roma nemzetiségűek nincsenek jelen. Véleményünk szerint csak a későbbi időkben települtek be községünkbe, s

ezért a 80-as évekig egyetlen egy sír sem lelhető fel, mely roma nemzetiségű elhunythoz tartozna.

A vári temető kertben kutatásunk szerint 48 roma nemzetiségű sír található, melyek közül a legrégebbi az 1981-es évből származik. Persze az is lehetséges, hogy ezekből a sírokból is eltűnhetett valamennyi az idő során.

A fejfák feliratai alapján megvizsgáltuk a vallási megoszlást is. Mivel a község nagyobb része református vallású már a reformáció kezdete óta, arra következtettünk, hogy a temetőben nyugvók zöme szintén e vallásúak. Vallási megoszlásban igen nehéz volt vizsgálni a sírfeliratok alapján. A temető kert felirataiból nehéz megállapítani a vallást. S bár sok síron található bibliai idézet, az csak az elhunyt vallásosságára utal.

A nagyobb arányban jelenlévő Jehova tanúi szekta elhunytjainak fejfái is teljesen felismerhetetlenek.

A község temető kertjében összesen 29 sírkő az, melyet más valláshoz (katolikus, pravoszláv, Jehova tanúi) tudunk besorolni. Erre is csak a fejfán található keresztes szimbólum, valamint az esetleges ukrán vagy orosz felirat alapján következtethetünk.

4.2.7. Fejfák alapanyag szerinti megoszlása

A Vári temető kertben összesen 1557 sírkövet számláltunk, melyekről teljes vagy részleges adatot tudtuk begyűjteni. Ezekből a sírkövekből 504 darab kettő vagy annál több személynek szolgál nyughelyül.

A Vári temető kertben különböző alapanyagból készült sírkövek állítanak emléket az örök nyugalomba helyezettnek számára. A sírkő alapanyaga viseli az adott kor sajátosságait, s többnyire jellemezi az adott család anyagi helyzetét. A temető ben fellelhető legrégebbi sírhelyek kőből és betonból készültek, amelyek még napjainkban is olvashatóak. Ma gránitból és csiszolt kőből készült sírkövek a jellemzőek leginkább. Emellett jelentős számú fa- és vas fejfá állít még emléket az elhunyt szeretteink tiszteletére.

A sírkövekről készített digitális fényképek alapján a fejfák alapanyag szerinti megoszlását is megvizsgáltuk a Vári temető kertben. A fellelhető sírok közül a kőből és betonból készült sírok fordulnak elő leggyakrabban (lásd: 38. ábra, 59). Kutatásunk szerint ezekből a sírokból 493 található a temető kertben, sokszor márványlappal díszítve.

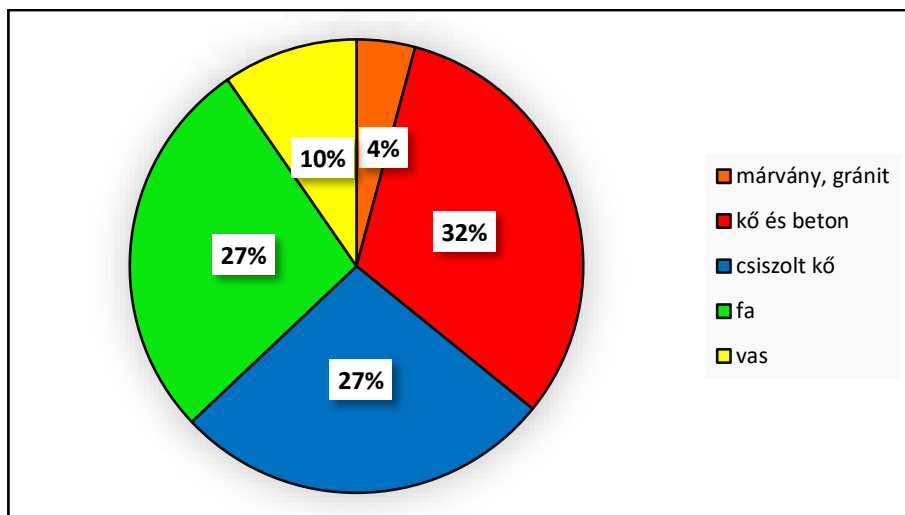

38. ábra. Kőből készült sírhely a Vári temetőben (saját felvétel, 2022).

A kőből készült sírköveket a fából készült fejfák száma követi. Ezekből a fejfákból 427 (lásd: 39. ábra, 60 old.) darab lelhető fel a temetőben. Ezek fejfák a legkevésbé időállóak, s a legtöbb hiányosság az adatbázisunkban e fejfák leolvashatatlansága miatt adódott.

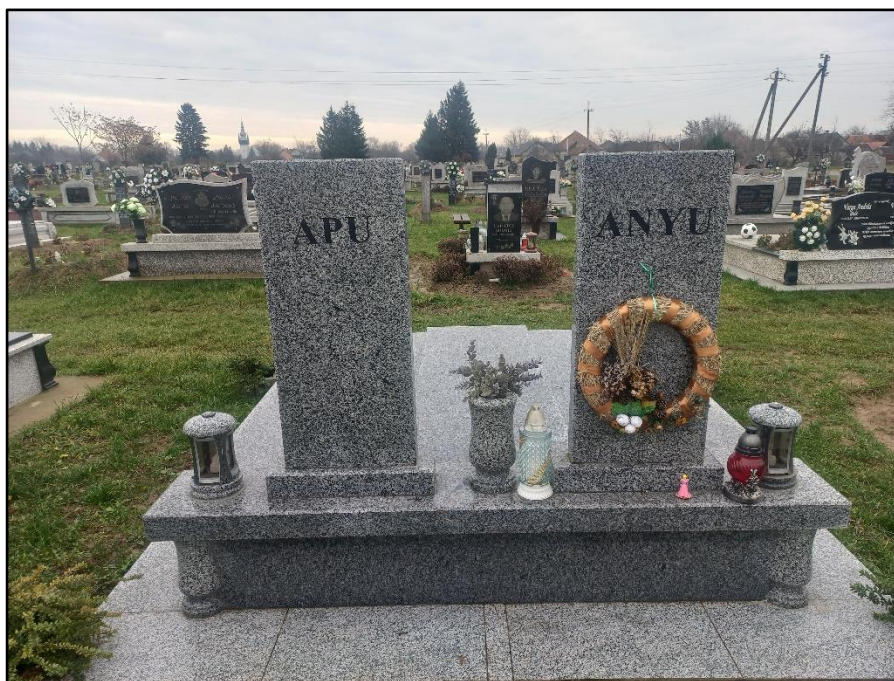
Nem sokkal maradnak el a csiszolt kőből készült sírkövek sem. Számításaink alapján ezekből 422 darab található a temetőben. Sírfelirataik sokszor márvány vagy gránit lapon jelennek meg.

Jóval kevesebb vasból készült fejfa található, szám szerint 150. Bár ezek alapja ellenállóbb az idő hatásának, az írás róluk is hamar eltűnik.

39. ábra. A Vári temető kert fejfáinak alapanyag szerinti megoszlása (saját készítés, 2023).

Márványból és gránitból (40. ábra) készült sírkövekkel lehet találkozni a legritkébbak a Vári temető kertben. Ezekből mindössze 65 darab van. Mind a márvány, mind a gránit a legdrágább kategóriájú sírkövek közé tartozik, ezért előfordulása is szórványos.

40. ábra. Gránitból készült sírkő a Vári temető kertben (saját felvétel, 2023).

5. A TÉMA FELHASZNÁLÁSA A FÖLDRAJZ ÓRÁKON

Szakdolgozatunk témája a Vári temető demográfiai vizsgálata nem nevezhető szokványosnak. Ilyen jellegű témával ritkán találkozhatunk hétköznapijainkban, sőt az oktatás körében sem örvend nagy népszerűségnek. Tudományos kutatások, írott emlékek településeink temetőiről nem igazán készültek, pedig a sírkert egy adott község életének elválaszthatatlan része, mely magába rejti múltunkat, őseinket.

A temetők számos fontos adatot hordoznak, melyek sokat elárulnak a település egykori lakosságáról, s ez által a társadalomföldrajz részét képezi. A társadalomföldrajz egyes részeivel a tanulók már általános-és középiskolai tanulmányaik során megismerkednek, ezért kutatásunk témája jól beilleszthető az oktatás tananyagába is. A téma felhasználása leginkább a 8. osztály programjába olvad bele Ukrajna és a világ lakosságának tanulmányozása során, de akár a 11. osztály tananyagába is beépíthetjük.

Óravázlat

Készítő tanár: Szarka Krisztina

Osztály: 8.

Tanítás ideje: 2023. 04. 28.

Óratípus: kombinált óra

Az óra témája: A lakosság nemek és kor szerinti összetétele. Demográfiai helyzet

Oktatási feladat: új ismeretek formálása a lakosság nemek és kor szerinti összetételéről, Ukrajna régióiban; szerintem: a lakosság nem és kor szerinti összetételének jellemzése, változásának okai

Képzési cél: a tanulók elemzési, összehasonlítási, következtetési képességeinek fejlesztése

Nevelési feladat: különböző kultúrák értékének tiszteletben tartása, elfogadásra és az idősek tiszteletére való nevelés

Taneszközök: tankönyv, saját kutatás eredményei, Ukrajna közigazgatási térképe, atlasz, prezentáció, korfa minták

Az óra menete:

I. Szervezés (2 perc)

- Köszönés

- Napos jelentése
- Hiányzók beírása

II. Az ismeretek aktualizálása „Földrajzi tollbamondás” (5 perc)

1. A Föld népességének száma
2. A születésszám-halálozási szám ezrelékben mérve az a.....
3. Ha a halálozási szám magasabb, mint a születési szám, akkor.....beszélünk
4. Mivel foglalkozik a demográfia?
5. A népességszám gyors, ugrásszerű növekedése a

III. Új anyag átadása (30 perc)

A nemi összetétel nem más, mint a férfiak és a nők aránya egy adott területen, százalékban kifejezve. A férfi és női lakosság születési és halálozási sajátosságaitól függ.

Demográfiai törvényszerűségek:

- több fiúgyermek születik, mint lány (100 lányra 105 fiú);
- a halálozási ráta a férfiak között magasabb;
- a gyengén fejlett államokban a nők halálózása is korábbra tehető;
- férfiak vannak többen Kínában, Indiában, s mivel ezen országok a legnépesebbek elmondható, hogy a világon is;
- vannak helyek, ahol a nők részaránya igen magas (Ukrajna).

A Vári temető kertben nemrégiben végzett kutatásunk szerint az elhunytak nemi megoszlása a következőképpen alakult: a vizsgált időszakból összesen 2033 sírkő maradt fent, amelyről az elhunyt neme megállapítható volt. Ebből 967 fő nőnemű volt, 1066 fő pedig férfi. Ezen adatok szerint megállapítható, hogy a temető kert nyugvói között férfi többlet figyelhető meg. Ez magyarázható azzal is, hogy több férfi született, de legfőképp azzal, hogy a férfiak halandósága magasabb, mint a nőké.

A kor szerinti összetétel mutatja, hogy milyen a népesség eloszlása korcsoportokra bontva. Vannak:

- gyerekek – 0-15 év;
- munkaképesek – 16-64 év;
- nyugdíjasok, idősek – 65 év felett;

A gyerekek részaránya ott a legnagyobb, ahol magas a gyerekszületés, ami a fejlődő államokban jellemző. pl: Afrika, Latin-Amerika, Ázsia. Az idősek részaránya pedig a fejlett országokban magas. /191 ábra, 241. old./

A világon a gyerekek részaránya fokozatosan csökken, az időskorúaké pedig növekszik. Ezt a folyamatot nevezik a népesség elöregedésének.

Kutatásunk keretein belül megvizsgáltuk az elhunytak életkor szerinti összetételét is. Pontos életkorral 1881 elhunyt rendelkezett. Ebből 52 fő a gyerekekhez tartozott. A munkaképesek számát 731 fő alkotta, az idősekét pedig 1098-an.

Korfa — a lakosság kor és nem szerinti összetételét mutató ábra korcsoportokra bontva. Alakja tükrözi a demográfiai változásokat. Országoként különböző alakú. Van piramis alakú, széles alapú, fokozatosan szűkülő a tetejéig (fejlődő államok), harangszerű, láthatóak rajta különböző társadalmi változások, mint a háború, az éhínség.

Bár a korfa szerkesztése az élő lakosság körében megszokott, megszerkesztettük az elhunytak korfáját is ahhoz, hogy egy átfogó képet kapjunk az elhunytak kor és nem szerinti összetételéről. A korfán jól látható a 0-4 éves korcsoport magas halálozási száma, melyek többsége az 1941-1955-ös évek között történt. Ez valószínűleg a II. világháború utáni nehéz helyzetet tükrözi. 10-14 éves kortól a korfa felveszi piramis alakját, s a 70-74-es korcsoportig tart. E korcsoportok mindegyikében magas férfitolélet figyelhető meg, mely a férfiak magasabb halandóságával áll kapcsolatban. A 80-84 éves korcsoporttól kezdve a korfa ismét szűkülni kezd egész a tetejéig, de itt már nő tolélet figyelhető meg. Ez azzal magyarázható, hogy a nők magasabb életkort élnek meg, mint a férfiak.

Átlagos várható élettartam – a jelenlegi halálozásszám mellett elérhető életév. Régen csak 30-35 év volt. Ma 71 év. Legmagasabb: Japán, Olaszország, Spanyolország (83 év), legalacsonyabb az afrikai államokban (50-55 év).

Ukrajnában: nők – 76 év, férfiak – 66 év.

Megállapítottuk a temetőkert örök nyugalomba helyezettjeinek átlagos élettartamát is, mely 64 év. A diagramon 10 éves bontásban jól látható az átlagéletkor fokozatos növekedése. Az átlagos élettartam évtizedről-évtizedre folyamatosan növekedett. Míg 1940-1949 között az átlagos életkor a temetőkert adatai szerint 41 évre becsülhető, 2010-2019 között ez az érték már 69 év volt.

Az átlagos élettartam különbözik nemek szerinti megoszlásban, a nők átlagos élettartama magasabb, 68 év, míg a férfiaké 61 év.

Demográfiai helyzet: egy államban a demográfiai mutatók összességét jelenti. Ezek a természetes és mechanikus népességmozgás, nemi és korösszetétel, élettartam, házasság, válás. Minden országban változó, ugyanakkor hasonló azokban az államokban, ahol jellemző a népesség valamely reprodukciótípusa.

Első reprodukciótípus: alacsony a születési és halálozási mutató, valamint a természetes szaporulat is. Az élettartam magas, a népesség elöregedőben van. Nőtöbbség figyelhető meg: Európa, Észak-Amerika országai, Ausztrália, Japán. Több országban demográfiai krízis van, vagyis a születések száma kevesebb a halálozásnál.

Második reprodukciótípus: magas a születési szám, a halálozási szám stabil, van természetes szaporulat. Fiatal korosztály, férfítöbbség, demográfiai robbanás jellemzi, s Afrika, Ázsia, Óceánia államaira vonatkozik.

Ukrajnában jelenleg a természetes szaporulat mutatója -3 -4 ‰.

Születési ráta 10-11‰.

Halálozási ráta 14-15 ‰.

Tehát: depopuláció figyelhető meg, vagyis a népesség természetes fogyása. Az északi, központi megyékben ennél is rosszabb a helyzet (-8%). Kárpátalján pozitív a természetes szaporulat.

A családorvosi rendelő adataira szerint megvizsgáltuk Váriban a születési és halálozási számokat 2013 és 2022 között. A 2019-es évi népességszám, valamint születési és halálozási szám ismeretében meg tudtuk állapítani a születési és halálozási rátát. Mester Csilla kutatása szerint 2019-ben Vári lakosságát 2428 fő alkotta. Ugyanebben az évben 39 gyerek született és 49-en hunytak el. Vári születési rátája 2019-ben 16,06‰ volt, míg a halálozási ráta 20,18‰. A természetes népszaporulat negatív tendenciát mutat. Ebben az évben a község lakosságát -4,12‰-es depopuláció (természetes fogyás) jellemezi.

VI. Begyakorlás (5 perc)

-Mi a nemi összetétel?

-Milyen korcsoportokra osztjuk a lakosságot?

-Mit ábrázol a korfa?

-Mit nevezünk demográfiai helyzetnek?

V. Házi feladat (3 perc)

Elolvasni a 50. §. 241-244. oldal, + a jegyzet

Számítsátok ki Vári lakosságának halálozási rátáját 2019-ben, ha a lakosság számát ebben az évben a településen 2428 fő alkotta, az elhunytak száma a temetői adatok szerint pedig 2019-ben 43 fő volt.

Születési ráta = Halálozási szám ÷ az adott év lakosság számával × 1000

KÖVETKEZTETÉSEK

A temetőkeretek vizsgálata még napjainkban sem egy szokványos feladat, sőt jogosan gondolhatnánk úgy, hogy nem hozható semmilyen kapcsolatba a földrajzzal. Kevesen tudják azt, hogy a társadalomföldrajz része, melyek nagy mennyiségű adatot tárolnak évekre, évtizedekre, sőt sok esetben akár évszázadokra is visszamenőleg. Tapasztalatból mondhatom, hogy a temető kutatás értékes adatmentő tevékenység, legfőképp a következő generáció számára.

Szakdolgozatunk megírásának fő célja a Vári temetőkert demográfiai helyzetének felmérése volt, hogy egy jól átlátható képet alkossunk róla. Az elsődleges vizsgálat a fellelhető sírok adatainak begyűjtésére irányult, majd ezek különböző szempontú elemzésére is sor került. A kapott eredményeket ábrákkal szemléltettük.

Kitűzött céljainkat, lehetőségeinkhez mérten, sikerült megvalósítani. A munka nem tekinthető teljesnek a falu lakosságára nézve, mert sajnálatos módon már számos adat elveszett a múltban.

Az adattárunkba 2203 fejfa teljes vagy részleges adata került be, melyből 162 használhatatlannak bizonyult. A vizsgálatokat 2041 sírkő adatával végeztük el.

Elsősorban a nevek gyakoriságának előfordulását vizsgáltuk meg, s azt az eredményt kaptuk, hogy az elhunytak között a leggyakoribb vezetéknev a „Szarka” (szám szerint 96) volt. Leggyakoribb keresztnév a férfiak körében a Sándor (117 fő), nők esetében pedig az Erzsébet (110 fő).

Vizsgálatunk az elhunytak nemek szerint megoszlásával folytatódott, miszerint a Vári temetőkert nyugvói közt a férfiak aránya a magasabb, mint a nőké. 1941 és 2022 közt a fellelhető sírokból 1066 férfi elhunyté, 967 pedig nőé.

Az életkor szerinti megoszlás vizsgálatánál 1881 adattal tudtunk dolgozni, ugyanis adattárunk ennyi sírköve rendelkezett életkorral. Elmondható, hogy a legtöbb elhunyt 60-80 év közé esik, öt éves korcsoportonkénti bontásba megállapítható, hogy a temetőkeretbe nyugvók többsége életének 70-74 évében hunyt el.

Kiugróan magas a 0-4 év közötti elhunyt gyerekek aránya, szám szerint 38, melynek döntő többsége (17 fő) 1941-1955 között vesztette életét.

A temetőkeret örök nyugalomba helyezettjeinek átlagos életkora 64,56 év. Férfiak és nők esetében különbözik. A vizsgálat eredménye szerint a nők átlagos élettartama 68,6 év mely

magasabb, mint a férfiaké, 61,16 év, de egyik adat sem haladja meg az országos átlagot. Évtizedekre bontva viszont elmondható, hogy az átlagos életkor 1941-2022 közt folyamatosan emelkedett, 41 évről 69,54 évre.

Az évi elhalálozás számát tekintve megállapítottuk, hogy egyes években a halálozási szám igen alacsonyan (3-4 fő), más években pedig kiugróan magasán (40-47) alakult. A legintenzívebb kiugrás 1945-ben figyelhető meg, mely a háborúban elhunyt, s a sztálini elhurcolások eredménye lehetett. Az 50-es évektől az évi halálozás száma fokozatosan növekszik, 2021-re 47 főre emelkedett.

Nemzeti és vallási megoszlásban volt a legnehezebb dolgunk, mert a fejfa alapján megállapítani nemzeti és vallási hovatartozását az elhunytak igen nehéznek bizonyult. A vizsgált időszakban, az adatok szerint, a Vári temetőkerthbe az orosz és ukrán nemzetiségű elhunytak száma 22 fő (csak orosz és ukrán nevek alapján) volt. Továbbá 48 roma nemzetiségű sírt számláltunk (szintén név, esetleg fénykép alapján). Vallási szempontól túlnyomó többségben reformátusok vannak. A Jehova Tanúi szekta tagjainak fejfáit semmi sem különbözteti meg a többi fejfától, így ezek számlálásának lehetősége kizárt volt. Kereszt szimbólummal összesen 29 sírkő van ellátva.

Végezetül a sírkövek alapanyag szerinti megoszlását is megvizsgáltuk, s megállapítottuk, hogy a legtöbb emléket állító sírkő kőből és betonból (493) készült. Ezeket a fa (427) fejfák követik, de nem sokkal maradnak le a csiszolt kőből (422) készült fejfák sem. Ritkábban lehet találkozni vas (150) fejfákkal, és még ritkábban márványból vagy gránitból (65) készült fejfákkal.

ÖSSZEFOGLALÁS

Vári községi tanáccsal rendelkező magyarlakta település, mely Ukrajna nyugati részén, Kárpátalján, a Beregszászi kistérségben helyezkedik el, a Borzsa-folyó tiszai torkolatánál, az ukrán–magyar határ közvetlen közelében. A járási székhelytől, Beregszásztól, 16 km-re található. Vári négy községgel szomszédos (lásd: 5. ábra, 13 old.): északon Nagyborzsova határolja, körülbelül 4 km-re, délnyugaton Halábor 4 km-re, keleten Csetfalva 7 km-re, északnyugaton pedig Mezőgece 5 km-re.

Szakedolgozatunkban a Vári temető demográfiai vizsgálatát mutattuk be. Az adatsorok létrehozásához terepi munkára volt szükségünk a temetőkertben, ennek érdekében feljártuk Vári község temetőkertjét, s minden fejfáról digitális fényképet készítettünk. A felgyűjtött adatokból létrehoztunk egy adatbázist, s a rendelkezésre álló adatokat grafikusán ábrázoltuk, hogy szemléletesebbé tegyük a kutatást. Az adatfeldolgozáshoz figyelembe vettük a nevek gyakoriságának előfordulását, nemek szerinti megoszlását, életkor szerinti megoszlást, az átlagos élettartamot, a halálozások gyakoriságát, nemzetiségi és vallási megoszlását valamint a fejfák anyag szerinti megoszlását is.

Szakedolgozatunk öt fejezetből tevődik össze. Az első fejezetben a település általános jellemzésével foglalkoztunk: történelmi múltjával, természetföldrajzi adottságaival, a népességszám alakulásával, valamint a közelmúltban történt születések és halálozások számával. Megvizsgáltuk az elmúlt tíz év során, 2013 és 2022 között, Váriban hány gyermek látott napvilágot és hányan tértek örök nyugalomra.

A második fejezetben az elmúlások fő okait vizsgáltuk, mely szintén az említett tíz évet karolta át. Kitértünk a nemi megoszlásra, átlagos élettartamra valamint a halálhoz vezető főbb okokra is.

A harmadik fejezetben a község temetkezési szokásaival, a régi és jelenlegi temetőjével ismerkedhettünk meg. A szükséges információt a faluban élő idősebb emberek elbeszéléseiből valamint református egyházunk kántorától, harangozójától gyűjtöttük be.

A negyedik fejezet a jelenlegi temetőkert demográfiai vizsgálatával foglalkozott. Ez a fejezet tartalmazza azokat a kutatásokat, kutatási módszereket és eredményeket melyen szakedolgozatom alapult. A kutatás a sírfeliratok adatai alapján történt, 2022. december 31.-ével bezárólag.

Az utolsó fejezet egy óravázlatot takar, mely a téma felhasználásának lehetőségét mutatja be földrajz órákon. Fontos, hogy a következő generációt a különböző kultúrák értékeinek tiszteletben tartására, elfogadására és az idők tiszteletére neveljük. Gróf Szécsényi István is erre hívta fel figyelmünket: „*Tiszteld a múltat, hogy érthesd a jelent, és munkálkodhass a jövőn*” (https://www.citatum.hu/szerzo/Szechenyi_Istvan?r=6, 2023).

РЕЗІЮМЕ

Дослідження цвинтарів навіть у наш час – справа не звичайна, і можна подумати, що воно ніяк не може бути пов'язано з географією. Мало хто знає, що дослідження кладовищ є частиною суспільної географії, яка зберігає великі обсяги даних, що сягають років, десятиліть, а в багатьох випадках навіть століть. Можу сказати з досвіду, що дослідження кладовищ є цінною діяльністю для збереження даних, особливо для наступного покоління.

У кваліфікаційній роботі ми представили демографічне дослідження цвинтаря села Вари Березівського району. Щоб створити ряд даних, нам знадобилася польова робота на кладовищі. Для цього ми відвідали кладовище та зробили фотографії кожного пам'ятника. Створили базу даних, графічно відобразили їх, щоб зробити дослідження більш наочним. Під час обробки даних ми брали до уваги частоту імен, склад за віком та статтю, середню тривалість життя, частоту смертей, національний і релігійний склад, а також розподіл пам'ятників за матеріалом виготовлення.

Кваліфікаційна робота складається з п'яти розділів. У першому розділі розглянули загальну характеристику населеного пункту: історичне минуле, природно-географічні особливості, зміну чисельності населення, а також кількість народжень і смертей. Досліджували скільки дітей народилося, скільки людей померло за останні десять років, у проміжку 2013 і 2022 роками у селі Вари.

У другому розділі ми розглянули основні причини смертей за останні десять років. Розглянули також статевий склад, середню тривалість життя та основні причини смерті.

У третьому розділі розглядаємо похоронні звичаї та обряди села. Описуємо старе і нинішнє кладовище. Потрібна інформація збиралася від людей похилого віку нашого села, а також від кантора і дзвонаря місцевої реформатської церкви.

Четвертий розділ присвячено демографічному вивченню нинішнього цвинтаря. Цей розділ містить методи та результати дослідження, на яких базувалася кваліфікаційна робота. Дослідження проводилось за даними епітафій, станом на 31 грудня 2022 року включно.

В останньому розділі наведено план-конспект уроку, в якому показано можливість використання теми на уроках географії. Важливо виховувати у молодого

покоління повагу до старших. Молоде покоління повинно поважати та приймати цінності різних культур людей похилого віку.

На це звернув увагу граф Іштван Сечені: «Поважайте минуле, щоб могли зрозуміти сьогодення та могли працювати над майбутнім»

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Barta Károly 2009: Mezővári. Beregszász. 59 p.
 2. Botlik József – Dupka György 1993: Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. Intermix Kiadó, Budapest–Beregszász. 359 p.
 3. Ivaskovics József – Palkó István – Kohán László, 2000: Kárpátaljai református templomok, Tárogató kiadó, Ungvár-Beregszász. p. 128
 4. Izsák Tibor 2005: A Beregszászi járás természeti földrajza, Beregszász p. 18
 5. Lehoczky Tivadar 1996: Bereg vármegye. Hatodik Síkalapítvány, Mandátum Kiadó, Budapest–Beregszász p. 719.
 6. Magyar statisztikai közlemények. A magyar korona országainak 1900.évi népszámlálása 1902: A népesség általános leírása községenként, Budapest, Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. p. 609
 7. Mester Csilla 2020. Mezővári (Beregszászi járás, Kárpátalja) lakosságának jólétföldrajzi jellemzése. Szakdolgozat. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász. p. 63.
 8. Vuics Tibor, 1995: Statisztikai és számítási módszerek a társadalomföldrajzban. Nemzeti Tankönyv Kiadó, Budapest. p. 222.
 9. Погурельська Т. В. – К: ТОВ Закарпатська область 2011: Географічний атлас: Моя мала Батьківщина «Видавництво «Мапа», 20 с.
 10. Тронько П.Т. 1969: Історія міст і сіл Української ФСР Закарпатська Область. Київ. 786 с.
 11. Vári Községi Tanács adattára, 2022
 12. Vári családorvosi rendelő adattára, 2023
 13. Vári II Rákóczi Ferenc Líceum adattára, 2023
 14. Vass András drónfelvétele, 2021
 15. Державна служба статистики України, 2001
 16. Néhai Szabó Sándor egyházi gondnok saját rögzített dokumentuma: A funerátor feladatai
- Szóbeli adatközlők:**
17. Debreceni Rozália, 2023
 18. Id. Halász Elemér, 2023

19. Kósa Mária, harangozó, 2023
20. Kovács Sándor temetési kántor, presbiter, 2023
21. Szolnoki Ida, 2023

Internetes forrás:

22. Google Térkép, 2022.
23. Google Earth Pro, 2022.
24. <https://365idezet.hu/cimke/temeto>, 2023. 04. 25
25. <https://mek.oszk.hu/11600/11640/11640.pdf>, 2023
26. <https://mek.oszk.hu/20800/20807/20807.pdf>, 2023
27. Kárpátalja helységnevei (oszk.hu), 2023
28. <https://dictzone.com/latin-magyar-szotar/possessio>, 2023
29. [https://hu.wikipedia.org/wiki/Vári_\(Ukrajna\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Vári_(Ukrajna)), 2023
30. [https://hu.wikipedia.org/wiki/Vári_\(Ukrajna\)#Vári_népességének_alakulása_a_történelem_során](https://hu.wikipedia.org/wiki/Vári_(Ukrajna)#Vári_népességének_alakulása_a_történelem_során), 2023.03.25.
31. https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1910_01/?pg=283&layout=s&query=beregszász, 2023.03.25.
32. https://library.hungaricana.hu/hu/view/KANepszaml_001_Beregszasz_Vari__028_Vari/?pg=61&layout=s, 2023.03.25.
33. https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1941_02/?pg=0&layout=s, 2023).
34. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Temető>, 2023.04. 20.
35. https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Mako_monografia_sorozat/pages/monografia_3/011_c_szokastemetkezes.htm?fbclid=IwAR2q8YDi2I5in_eMQf_P9--rve4lySVnliru6AD-AiiFNo-flOT_KRpfhOU, 2023.04.26.
36. <https://suspilne.media/133692-aka-seredna-trivalist-zitta-v-ukraini-dani-derzstatu/>, 2023.04.29.
37. <https://kmmi.org.ua/konyvtar/demografia/reszletes/i-a-magyarsag-szamanak-osszetetelenek-es-telepulesi-teruleteinek-valtozas-karpataljan-1910-tol-napjainkig>, 2023.04.29.
38. https://hu.wikipedia.org/wiki/Halálozási_arányszám, 2023.05.01.
39. https://www.citatum.hu/szerzo/Szechenyi_Istvan?r=6, 2023.05.05.

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra. Vári névtáblája a Halábor–Vári közúton	10
2. ábra. Borsova földvár Vári határában	11
3. ábra. Kopjafa a sztálini-és a II. világháború áldozatainak emlékére a Vári temető kertben	14
4. ábra. Emlékmű a sztálini elhurcoltak és a II. világháború áldozatainak emlékére Vári központjában	15
5. ábra. Vári szomszédos községei	16
6. ábra. Vári madártávlatból	16
7. ábra. A Borzsa-folyó	18
8. ábra. Vári lakosság számának változása 1755-től 2019-ig	20
9. ábra. A 2013-2022 között született gyerekek nemi megoszlása	22
10. ábra. A született gyerekek nemi megoszlása évenként	22
11. ábra. A született gyerekek nemzeti összetétele	23
12. ábra. A halálozások száma 2013-2022 között	24
13. ábra. A halálozások nemi megoszlása 2013-2022 között	24
14. ábra. Az elhunytak nemi megoszlása évenként	25
15. ábra. Az átlagéletkor nemi megoszlásban 2013–2022 között	27
16. ábra. Az átlagéletkor változása évenként nemi megoszlásban	28
17. ábra. A halálozások száma havi megoszlásban 2013–2022 között	29
18. ábra. A halálozások fő okai 2013–2022 között	30
19. ábra. A halálozások fő okai nemi megoszlásban 2013–2022 között	30
20. ábra. A Vári temető kert madártávlatból	33
21. ábra. Betonoszlop a földvár északnyugati oldalán	34
22. ábra. Sírkő az egykori Vári földvár dombtetőn	35
23. ábra. Egykori sírkő talpazata a Vári régi temetőben	36
24. ábra. Gabrielisz József és felesége Józsa Krisztina sírköve a Vári régi temetőben	37
25. ábra. Gabrielisz József aláírása	37
26. ábra. A zsidó temető kert Várban	39
27. ábra. Sírkövek a Vári zsidó temetőben	40
28. ábra. Cottesman Geysa és Béla sírkövei a zsidó temető kertben	41
29. ábra. A Vári község református temploma a település központjában	42

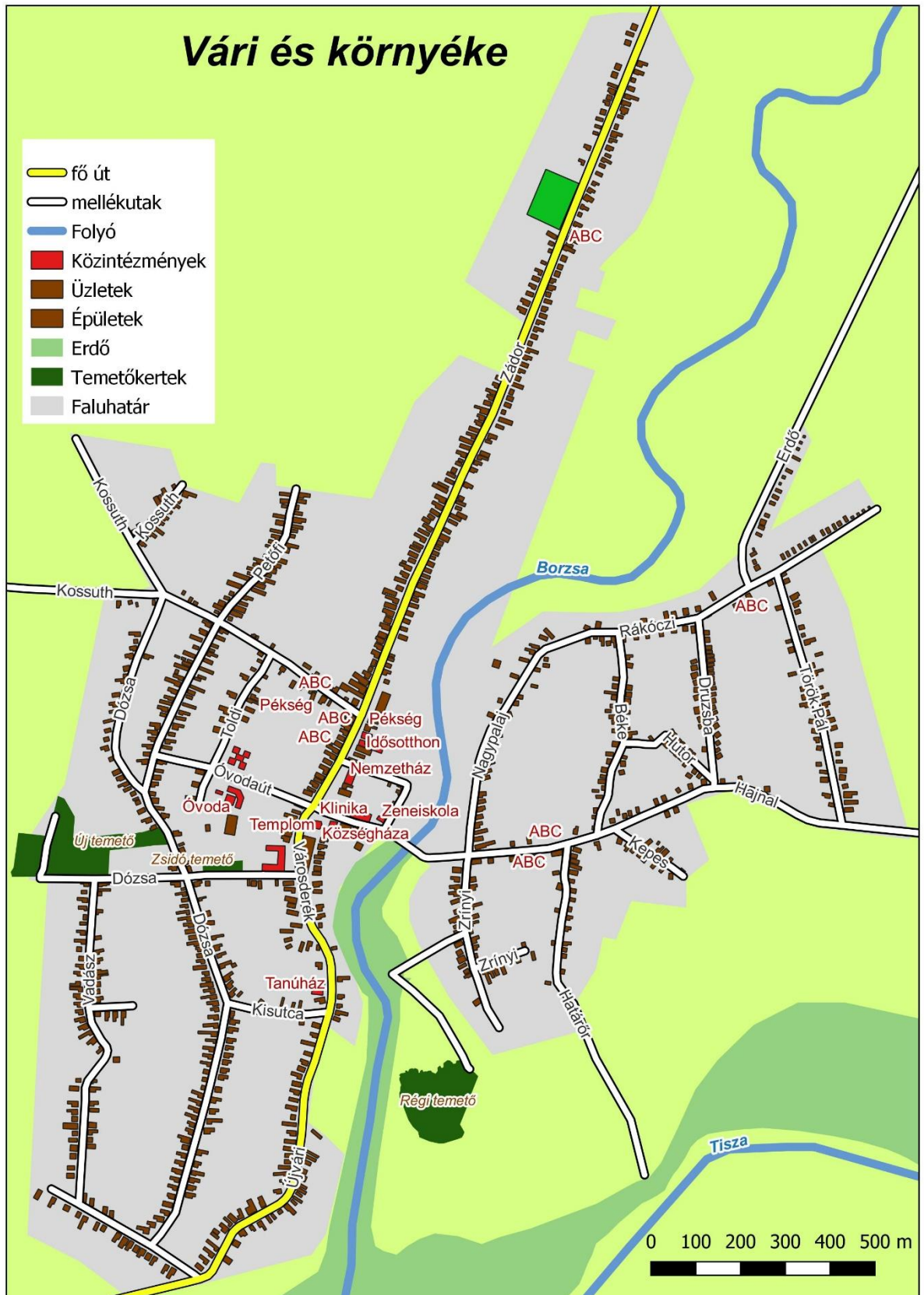
30. ábra. A leggyakoribb vezetéknevek a Vári temető kertben	49
31. ábra. Az elhunytak nemek szerinti aránya a Vári temető kertben	51
32. ábra. Az elhunytak életkor szerinti megoszlása a Vári temető kertben	52
33. ábra. A Vári temető kert elhunytjainak korfája	54
34. ábra. Átlagos élettartam nemek szerinti megoszlásban a Vári temető kertben	54
35. ábra. Az átlagos életkor tíz éves bontásban a Vári temető kertben	55
36. ábra. A halálozások évenkénti gyakorisága a Vári temető kertben	56
37. ábra. Egykori sírhely lehetett a Vári temető kertben	57
38. ábra. Kőből készült sírhely a Vári temető kertben.....	59
39. ábra. A Vári temető kert fejfáinak alapanyag szerinti megoszlása.....	60
40. ábra. Gránitból készült sírkő a Vári temető kertben	60

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat. A leggyakoribb keresztnévek a Vári temető kertben	50
2. táblázat. A Vári temető kert elhunytjainak Nemek szerinti megoszlása	50
3. táblázat. A Vári temető kert elhunytjainak korcsoportonkénti megoszlása	53

MELLÉKLETEK

1. melléklet

Vári és környéke (szerkesztette: Szarka Krisztina és Dr. Molnár D. István, 2023).

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ezúton szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek, Dr. Izsák Tibor tanár úrnak, aki nagyban hozzájárult szakdolgozatom elkészítéséhez. Köszönet bizalmáért, áldozatkész munkájáért, irányításáért, melyet, idejét nem sajnálva, nyújtott számomra. Köszönöm, hogy mindvégig segítségemre volt, bármilyen problémával fordultam hozzá. Értékes tanácsaival, szakmai útmutatásával mindig a megfelelő irányba terelt. Köszönöm építő jellegű kritikáit, melyek hasznosnak bizonyultak szakdolgozatom megírásakor.

Külön köszönettel tartozom Vass Edinának, a Vári II. Rákóczi Ferenc Líceum földrajz tanárának, aki főiskolai tanulmányaim alatt bölcs szakmai tanácsaival, biztatásával nagyban hozzájárult kitűzött céljaim eléréséhez.

Továbbá szeretnék köszönetet mondani, Dr. Molnár D. István tanár úrnak, a térkép elkészítéséhez nyújtott segítségéért, valamint Halász Katalinnak, a temetői adatok felgyűjtésében való részvételéért.

Végül köszönettel tartozom a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Földtudományi és Turizmus Tanszékének, hogy lehetővé tették tanulmányaim elvégzését.

NYILATKOZAT

Alulírott, Szarka Krisztina földrajz szakos hallgató, kijelentem, hogy a dolgozatomat a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán, a Földtudományi és Turizmus tanszéken készítettem, földrajz diploma megszerzése végett.

Kijelentem, hogy a dolgozatot más szakon korábban nem védtem meg, saját munkám eredménye, és csak a hivatkozott forrásokat (szakirodalom, táblázatok, szoftverek stb.) használtam fel.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatomat a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola könyvtárában a kölcsönözhető könyvek között helyezik el.

User name:
hidden by privacy settings

Check ID:
1015151728

Check date:
20.05.2023 10:57:34 CEST

Check type:
Doc vs Internet

Report date:
20.05.2023 11:07:05 CEST

User ID:
100011756

File name: **САРКА КРИСТІНА ПАВЛІВНА**

Page count: **78** Word count: **15551** Character count: **124995** File size: **5.77 MB** File ID: **1014832457**

5.9% Matches

Highest match: **1.59%** with Internet source (https://dspace.kmf.uz.ua/jspui/bitstream/123456789/1209/4/Buda_Viktoria_szakdolg...)

5.9% Internet sources 703

Page 80

No Library search was conducted

0% Quotes

Exclusion of quotes is off

Exclusion of references is off

0% Exclusions

No exclusions